

Jean

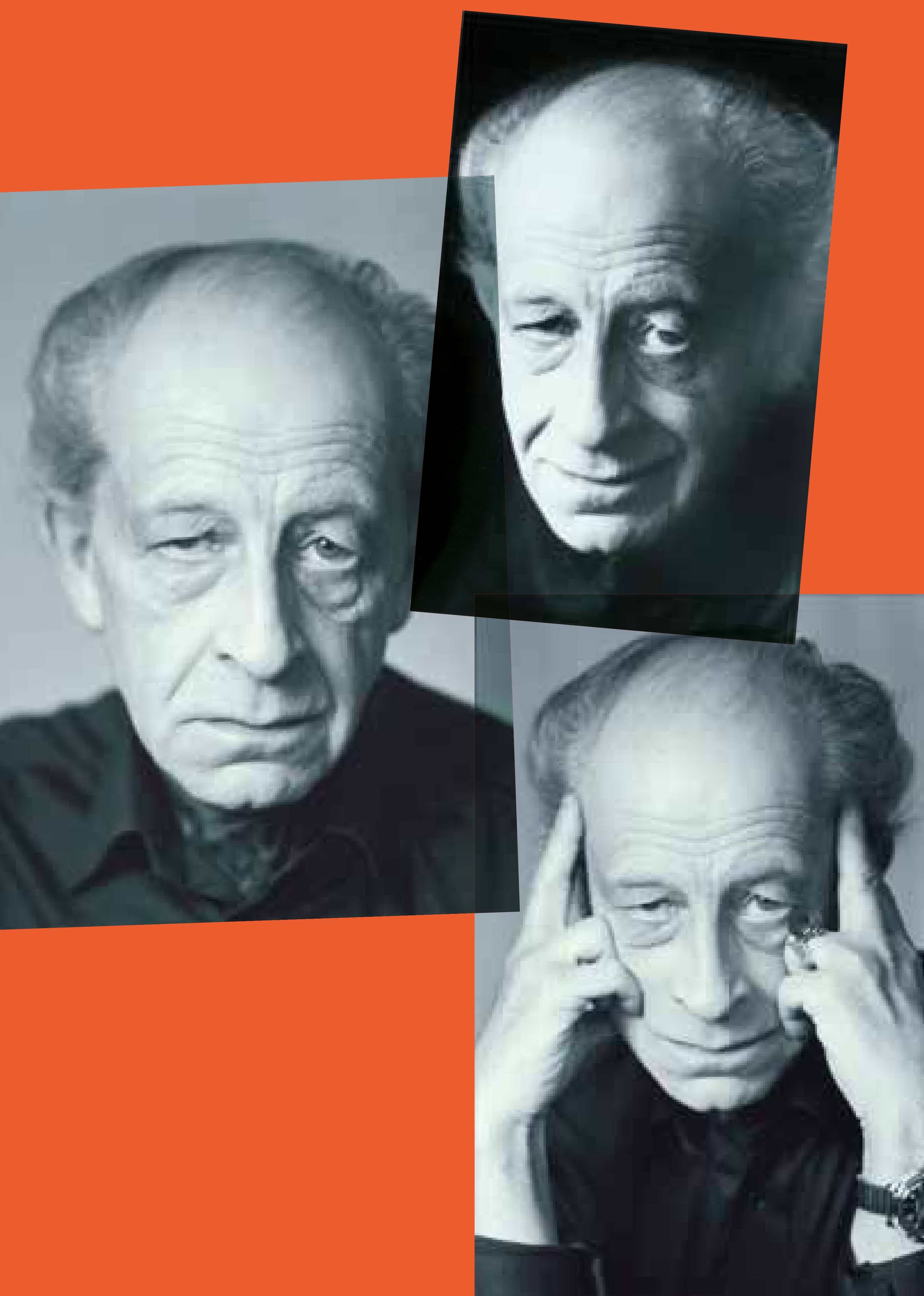
Améry

HET GEKOZEN LOT

1912-1978

Jean Améry heeft zijn lot nooit uit handen gegeven.

Hans Mayer, want zo heet hij, een Oostenrijkse Jood, begeeft zich onder de Weense intelligentsia van de jaren dertig en maakt er naam ondanks zijn jonge leeftijd. Op de vlucht voor antisemitische en politieke vervolging trekt hij naar het buitenland. In 1938 vindt hij zijn toevlucht in België en gaat in Antwerpen wonen. Wanneer de oorlog uitbreekt, wordt hij uitgewezen naar Frankrijk en al gauw geïnterneerd in de kampen van Saint-Cyprien en Gurs nabij de Spaanse grens. Zijn eerste ingeving: ontsnappen. Hij slaat op de vlucht. Wordt aangehouden. Vlucht opnieuw. Wanneer hij België weer bereikt, gaat hij in het verzet. Hij wordt aangehouden en gefolterd door de Gestapo in het fort van Breendonk, dat voor zulke praktijken dienst doet. Via de kazerne Dossin (Mechelen) volgt dan de deportatie naar Auschwitz. Hij overleeft het kamp en keert terug naar de wereld van de levenden. Op dat moment kiest hij ervoor om in Brussel te gaan wonen, en niet in zijn vaderland Oostenrijk.

Onder zijn nieuwe naam, Jean Améry (een anagram van zijn familienaam), verwerft hij half de jaren zestig grote bekendheid. Zijn oeuvre omvat talloze essays en romans die niet onopgemerkt blijven. Net als Primo Levi, Elie Wiesel (Nobelprijs) en Imre Kertész (Nobelprijs) die in hem een voorbeeld ziet, weet Jean Améry een filosofische en literaire reflectie te puren uit de naziterreur, de Joodse genocide en de gewelddadige 20e eeuw.

Wie de verhouding tussen beschaving en barbaarsheid in de 20e eeuw wil onderzoeken, kan niet om Améry heen.

Jean Améry heeft er een punt van gemaakt, telkens wanneer hij op een kruispunt of een splitsing stond in zijn leven, om zijn eigen weg te kiezen. Op 16 oktober 1978 doet hij precies wat hij van plan was en onttrekt zichzelf het leven in het Oostenrijkse Salzburg.

Curatoren: Irène Heidelberger-Leonard & Philippe Mesnard
Historisch medewerker: Johan Puttemans
Vertalingen: Wolfgang Kukulies & Carola Haehnel
Grafisch ontwerp: Yann Collin / www.wakeupdesign.fr

Onze dank gaat uit naar Klett-Stiftung voor de genereuze steun. Sinds het overlijden van Maria Améry in 2004 bevindt het archief zich in het Marbach Literaturarchiv (Duitsland), dat er ook de rechten op bezit. Dank aan de verantwoordelijken en archivariissen van de instelling.

Met de steun van:
- de Nationale Loterij
- het Ministerie van de Federatie Wallonië-Brussel
- de *Commission Communautaire Française* – COCOF

Familieportret

In den beginne was er de naam... en die was Maier of Mayer.

De jongen vindt zijn naam maar niets, hij is te gewoontjes. Hij doet er alles aan opdat de autoriteiten de 'i' zouden vervangen door een 'y'. Dat zal hem later nog zuur opbreken wanneer hij het land moet verlaten, want de gegevens op zijn geboorteakte stemmen dan niet meer overeen met die op zijn nieuwe paspoort. Hij moet de verandering dus ongedaan laten maken om in 1938 Oostenrijk te ontvluchten.

Zijn familie is afkomstig uit Hohenems, in het Oostenrijkse Vorarlberg, en woont daar al vier generaties lang.

Zijn vader, Paul Maier, is handelsvertegenwoordiger. Hij wordt geboren in Wenen op 21 juli 1883 en hangt het Joodse geloof aan.

Zijn moeder, Valerie Maier, meisjesnaam Goldschmidt, wordt ook in Wenen geboren op 31 augustus 1879. Ze is half Joods, maar wordt bij de burgerlijke stand als katholiek aangegeven. Ze vierden hun huwelijk op 5 juli 1908 binnen de Joodse gemeenschap van Wenen. Tijdens de Eerste Wereldoorlog vecht Paul Maier aan het front als Tirolse jachtpiloot; op 1 augustus 1917 sterft hij aan een liesbreuk. Het front bevindt zich dan ter hoogte van het deel van de Alpen dat Oostenrijk van Italië scheidt.

Zijn moeder is oorlogsweduwe en gaat in Bad Ischl wonen bij haar zus Herta. Om in het onderhoud van haar gezin te voorzien wordt ze zaakvoerder van de herberg Haus Stadt Prag in de Eglmoosgasse 9, die vandaag nog steeds bestaat. Ze sterft in het Weense Rothschildziekenhuis op 1 juli 1939.

© Archives Maria Améry - Marbach Literaturarchiv

Hans Mayer (Jean Améry) tussen zijn beide ouders Paul Maier (1883-1917) en Valerie Maier (1879-1939), in 1916.

© Archives Maria Améry - Marbach Literaturarchiv

Hans Mayer voor de voormalige herberg van zijn moeder in Bad Ischl, 1956.

OOSTENRIJK TIJDENS 1914-1918

© DK

Op 28 juni 1914 wordt Franz Ferdinand, de troonopvolger van Oostenrijk-Hongarije, vermoord door de Bosnisch-Servische extremist Gavrilo Princip. Het voorval wordt aangegrepen om de Eerste Wereldoorlog in te zetten. De Donaumonarchie is een bondgenoot van het Duitse Rijk van keizer Willem II en krijgt veel militaire nederlagen te verwerken. Het uitblijven van de overwinning en de grote verliezen op het veld doen de dubbelmonarchie barsten. Op 11 november 1918 geeft het Keizerrijk Oostenrijk zich over.

Hans Mayer in 1917.

Jean Améry wordt als Hans Maier geboren op 31 oktober 1912, ook in Wenen, in de Wiedner Hauptstrasse 19 in het 4e arrondissement. Pas jaren later, in 1955, zal hij het pseudoniem Jean Améry aannemen, een anagram van Hans Mayer (de 'y' kwam er in 1931).

De jongen heeft een zwakke gezondheid. Hij groeit op in een katholiek milieu en gaat naar de jongensschool van Bad Ischl. Hij beleeft een idyllische kindertijd, want hij wordt vertroeteld door alle vrouwen die hem omringen. Zijn tijd op de school van Bad Gmunden tussen 1923 en 1925 is minder idyllisch. Hij vindt het daar zo afschuwelijk dat hij op 12 jaar de school verlaat. Hij leert pianospelen, en de liefde voor muziek zal hem de rest van zijn leven bijblijven. Voor zijn moeder gaan de zaken slecht: haar herberg gaat failliet.

Ondanks zijn slechte schoolervaringen gaat hij tussen 1918 en 1921 naar de Phorusschool in Wenen, waar hij kennismakt met Ernst Mayer. Vanaf dat moment zijn de twee onafscheidelijk. Omdat hun familienamen zo sterk op elkaar lijken, zet de leraar de jongens naast

elkaar. Ze worden vrienden voor het leven, en schrijven elkaar wel 241 brieven. Na de oorlog gaat Ernst Mayer in het onderwijs: hij wordt directeur van het lyceum en later inspecteur. Hij is ook politiek actief in de Sociaaldemocratische Partij in Oostenrijk. In 1980 onttrekt hij zich het leven in Wenen. Zijn levenspartner, die samen met hem wilde sterven, overleeft haar zelfmoordpoging.

Over zijn Joodse identiteit: Hans Mayer (de latere Jean Améry) weet dat hij Jood is. Zijn grootvader langs vaders kant herinnert hem maar al te vaak aan zijn afkomst. Hoewel hij probeert te verbergen wat hem anders maakt dan zijn speelmakkers, zo zegt hij later, is hij zich er sinds zijn kindertijd 'voortdurend van bewust dat hij er niet helemaal bij hoort'. De afwezigheid van een vaderfiguur begint hem parten te spelen en versterkt zijn onzekerheid over het leven.

WENEN IN 1920

Na de Eerste Wereldoorlog wordt Oostenrijk onafhankelijk met Wenen als hoofdstad. Wenen was echter zo 'groot' in vergelijking met de andere Oostenrijkse steden dat de macht van de stad de verhoudingen in de politieke demografie niet correct weerspiegelde. Men noemde Wenen daarom 'Wasserkopf' (waterhoofd). In 1921 wordt Oostenrijk losgeweekt van wat vroeger 'Österreich unter der Enns' werd genoemd en vormt enkele jaren na de oorlog een onafhankelijke staat. Het

kent voornamelijk een socialistisch beleid. De sociaaldemocraten beschikken over een eigen goed georganiseerde milite, de 'Republikanische Schutzbund'. Daartegenover staat de 'Heimwehr', een groepering van vrijkorpsen. De economisch moeilijke tijden zorgen voor een polarisering van de politiek in de jaren 20, die later zal leiden tot een radicalisering van het gedachtegoed.

Het interbellum (1926-1935)

© Archives Maria Améry - Marbach Literaturarchiv

HET 'RODE WENEN'

Het 'Rode Wenen' (*Rotes Wien*): zo wordt Wenen genoemd na de Eerste Wereldoorlog. De Oostenrijkse hoofdstad zal deze bijnaam dragen tot in 1934, wanneer Dollfuss de macht grijpt. De sociaaldemocratische arbeiderspartij (*Sozialdemokratische Arbeiterpartei*, SDAP) behaalt na de Grote Oorlog de absolute meerderheid van de stemmen. Voor het eerst kunnen de inwoners van Wenen deelnemen aan de verkiezingen: op 4 mei 1919 krijgt elke volwassene, zonder onderscheid van geslacht, universeel stemrecht. De SDAP zal het land leiden tot aan de invoering van het Austro-fascisme.

Hans Mayer - rond 1928.

Het studieprogramma van Hans Mayer aan de Volkshochschule Wien Volksheim, ondertekend door Leopold Langhammer.

In 1926 keert zijn moeder terug naar Wenen. Hans Mayer gaat handel studeren. Later verblijft hij in Berlijn bij zijn oom Hans Mayer (eigenlijk Johannes Maier), een succesvol componist van film- en variétémuziek. Hans Mayer kan als barpianist aan de slag in het Berlijnse cabaret 'Venusdiele' en heeft er een korte ontmoeting met Marlene Dietrich.

© Archives Maria Améry - Marbach Literaturarchiv

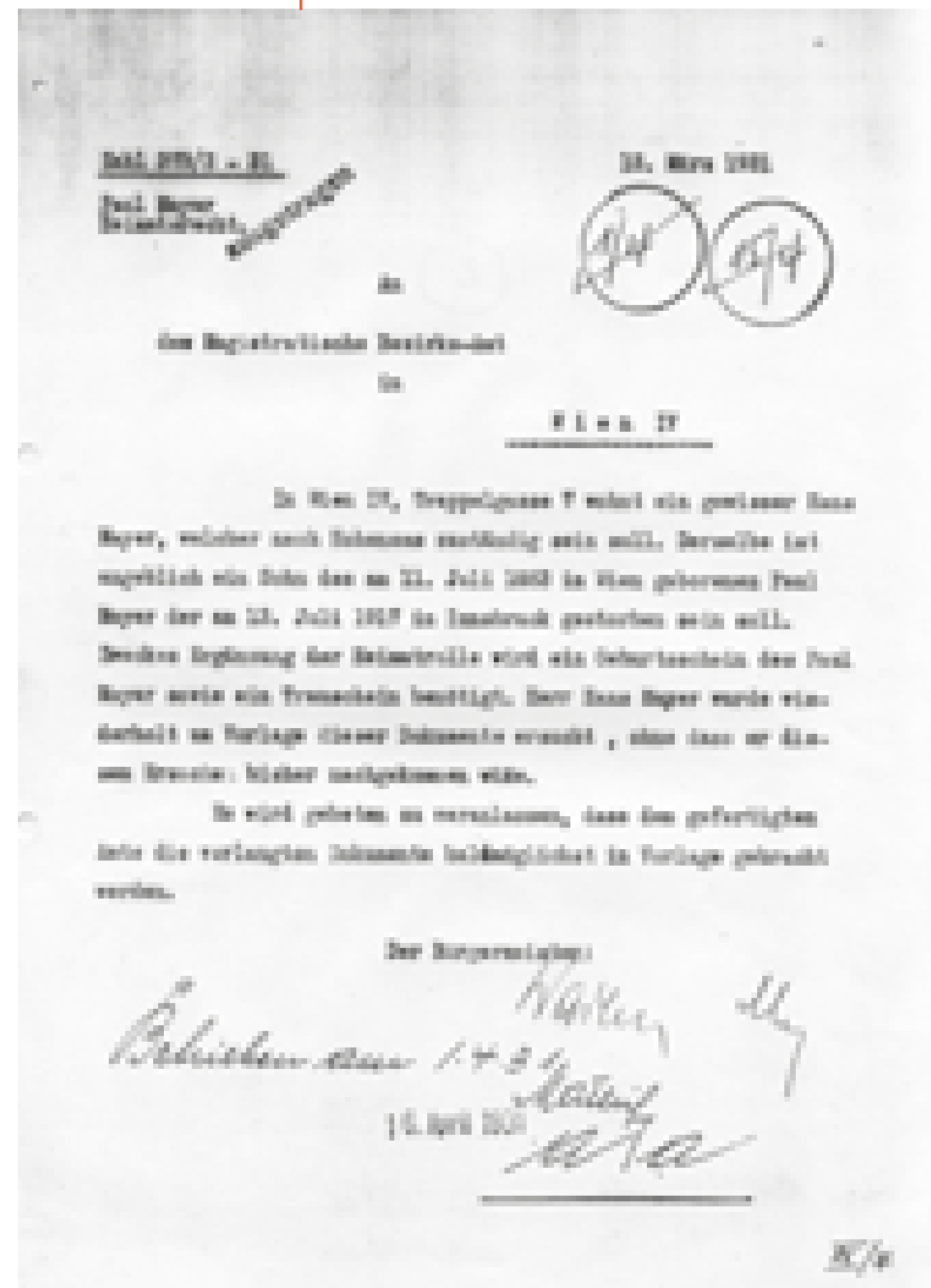
Zijn mentor,
Leopold Langhammer
- rond 1937.

Na zijn passage in Berlijn trekt hij opnieuw naar Wenen. Hij gaat in de leer als boekhandelaar op aanraden van **Leopold Langhammer** (1891-1975). Langhammer, zelf professor en dichter, houdt zich bezig met volksontwikkeling. Als tegenstander van het naziregime zal hij in Buchenwald terechtkomen. Langhammer is de eerste 'mentor' van Hans Mayer en bezorgt hem een baan in de bibliotheek van de Volksuniversiteit van Leopoldstadt. Hans Mayer is in die tijd een behoudsgezinde romanticus met een voorkeur voor hedendaagse 'regionale' literatuur. De bossen en bergen van Salzkammergut draagt hij in zijn hart.

Aanvraag van de gemeente Hohenems aan de centrale diensten in Wenen om de burgerlijke staat van Hans Mayer aan te vullen.

© Archives Maria Améry - Marbach Literaturarchiv

© Archives de Hohenems

OOSTENRIJK EN HET NATIONAAL-SOCIALISME

Vanaf 1904 voert Oostenrijk een Duits-nationalistisch beleid onder Georg von Schönerer, een racistische, antimodernistische en antisemitische volksmenner. Net voor het einde van de Eerste Wereldoorlog in 1918 ontstaat de *Deutsche Nationalsozialistische Arbeiterpartei*, de evenknie van de NSDAP in Duitsland. De partij verdedigt de belangen van de Duitstaligen in Oostenrijk, maar haar ultieme doel is de eenmaking met Duitsland. Vanaf 1920 collaboreert de DNSAP met de NSDAP van Hitler. Toch heeft de DNSAP nooit genoeg gewicht in de schaal kunnen leggen om de Oostenrijkse politiek sterk te beïnvloeden.

De jonge Hans Mayer zet zijn eerste stappen in de literaire wereld: hij is toevoorder aan de Volksuniversiteit in de Zirkusgasse 48, wordt later medewerker en zal zelfs colleges geven. Hij volgt er filosofie en literatuur. De Volksuniversiteit is op dat moment het centrum van de Oostenrijkse intelligentsia, voor Hans Mayer is het 'zijn' universiteit. Hij wordt aangenomen als medewerker van Ernst Schönwiese (1905-1991), die uitgever is van het tijdschrift *Das Silberboot* (1935-1936) maar ook colleges geeft en aan het hoofd staat van verschillende onderzoeksgroepen aan de Volksuniversiteit. Hans Mayer stort zich op de grote schrijvers van zijn tijd: hij organiseert leessessies rond Friedrich Bergammer, Hermann Broch, Max Brod, Elias Canetti, Robert Musil en Heinz Pollitzer. Via Ernst Schönwiese maakt hij ook kennis met de 'stadsliteratuur' en de exilliteratuur.

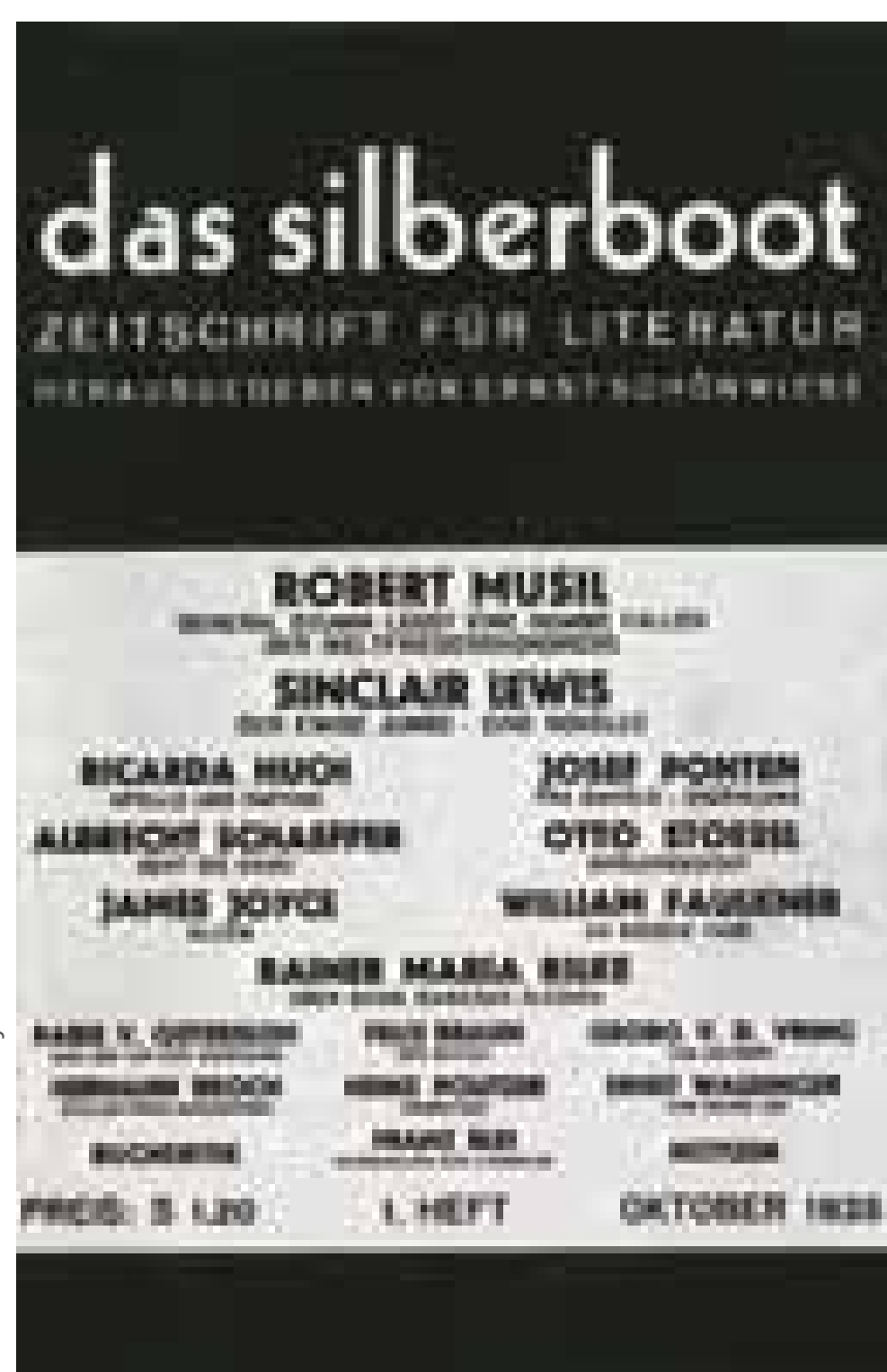

© Archives Maria Améry - Marbach Literaturarchiv

Ernst en Hans Mayer
- rond 1934.

Samen met zijn jeugdvriend Ernst Mayer die net als hij geboren is in 1912, geeft hij het literaire tijdschrift Die Brücke [De Brug] uit. In de nummers van februari, april, mei en oktober 1934 verschijnen artikelen over hedendaagse literatuur. In 1936 neemt Hans Mayer de Justus Emil Reichprijs in ontvangst voor zijn eigen literaire werk.

Friedrich Bergammer en Ernst Schönwiese.
Kaft van het eerste nummer van hun tijdschrift *Das Silberboot*.

© Archives Maria Améry - Marbach Literaturarchiv

DE ARBEIDERSOPSTAND VAN 12 FEBRUARI 1934 EN DE TUSSENKOMST VAN DOLLFUSS

Engelbert Dollfuss (1892-1934) wordt bondskanselier van Oostenrijk op 20 mei 1932. Op het moment van zijn benoeming, net na de crisis van 1929, maakt Oostenrijk een bijzonder moeilijke periode door. Het land valt bovendien ten prooi aan heftige politieke twisten. Hoewel hij tegen het nazisme is, vertoont Dollfuss dictatoriale trekken en luidt de periode van het Austro-fascisme in. Op 30 mei 1933 wordt de communistische partij in Oostenrijk opgedoekt, op 20 juni 1933 volgt de nazipartij. Hun actieve leden worden ondergebracht in concentratiekampen. De socialisten, de enige overgebleven legale oppositiepartij, roepen op 19 januari 1934 op tot een algemene en vreedzame staking. Dollfuss grijpt meteen in en arresteert prompt 200 sociaaldemocraten. Daarop breekt op 12 februari een opstand uit onder de arbeiders. De schermutselingen tussen gewapende burgers en politie draaien uit op een burgeroorlog. Balans: 1 500 tot 2 000 doden, bijna 5 000 gewonden. Wanneer de opstand op 16 februari uitdooft, verbiedt Dollfuss de socialistische partij. Op 25 juli 1934 plegen Oostenrijkse nazi's een staatsgreep en een aanslag op Dollfuss. De *coup* mislukt, maar de bondskanselier bezwijkt wel aan zijn verwondingen.

TOENADERING TOT HET NEOPOSITIVISME

Wanneer Hans Mayer 'de duistere wouden van zijn vaderland' verlaat, zo schrijft hij, gaat voor hem een nieuwe wereld open. Hij zoekt toenadering tot de groep rond **Moritz Schlick, de Wiener Kreis:** Ludwig Wittgenstein, Ernst Mach, Rudolf Carnap en Otto Neurath. Centraal in de Wiener Kreis staat een antimetafysische en materialistische visie op de geschiedenis, die zich afzet tegen het toenemende irrationalisme in de godsdienst en de politiek.

Haar motto: 'De mens is de maat van alle dingen.'

Zijn vroege literaire werk (1935-1945)

Op 22-jarige leeftijd, tussen 1934 en 1935, schrijft Hans Mayer *De Schipbreukelingen*. Hij laat het werk lezen door Thomas Mann en Musil. Die laatste is zwaar onder de indruk. Een passage uit het boek verschijnt onder de titel *De Ontwortelden* in *Jahrbuch 1935*, een bloemlezing uitgegeven in Wenen door Hermann Hakel. De integrale roman, die van een bijzondere betekenis is voor Mayer, zal echter pas 70 jaar later verschijnen, in 2007, bij zijn Duitse uitgever Klett-Cotta in Stuttgart.

Het verhaal van Eugen Althager in *De Schipbreukelingen* is, *mutatis mutandis*, het verhaal van Hans Mayer zelf en gaat over een Joods intellectueel en randfiguur in het Wenen van de jaren 30. Het hoofdpersoon Eugen Althager is werkloos. De lezer volgt zijn persoonlijke strijd en ondergang, met op de achtergrond de ondergang van de Oostenrijkse burgerlijke cultuur. Op politiek en maatschappelijk vlak is de situatie bijzonder gespannen: de staat slaat de arbeidersopstand van 1934 op een gewelddadige manier neer en schuwt daarbij de wapens niet,

Hermann
Hakel - 1937.

Joden worden openlijk vervolgd. *De Schipbreukelingen* kan men beschouwen als een soort van subversieve *Bildungsroman*. Het is een 'kunstenaarsroman' en liefdesroman, een autobiografische roman ook die de tijdsgeest mooi weergeeft en waarin alle thema's aan bod komen die karakteristiek zijn voor het denken van de toekomstige Améry: de problematiek van vaderland en ballingschap, de

verhouding tussen geest en lichaam, zelfdoding, de noodzaak en onmogelijkheid Jood te zijn. Althager raakt betrokken bij een vechtpartij waaraan hij een ontwrichte schouder overhoudt. Het visionaire van deze scène is gewoonweg huiveringwekkend. De hedendaagse lezer vindt tot zijn verbijstering de weerklank van deze passage in een latere tekst (*Folteren*, 1966).

*‘Zijn gehele
geest bezweek onder
de pijn.’*

De Schipbreukelingen

Het keerpunt

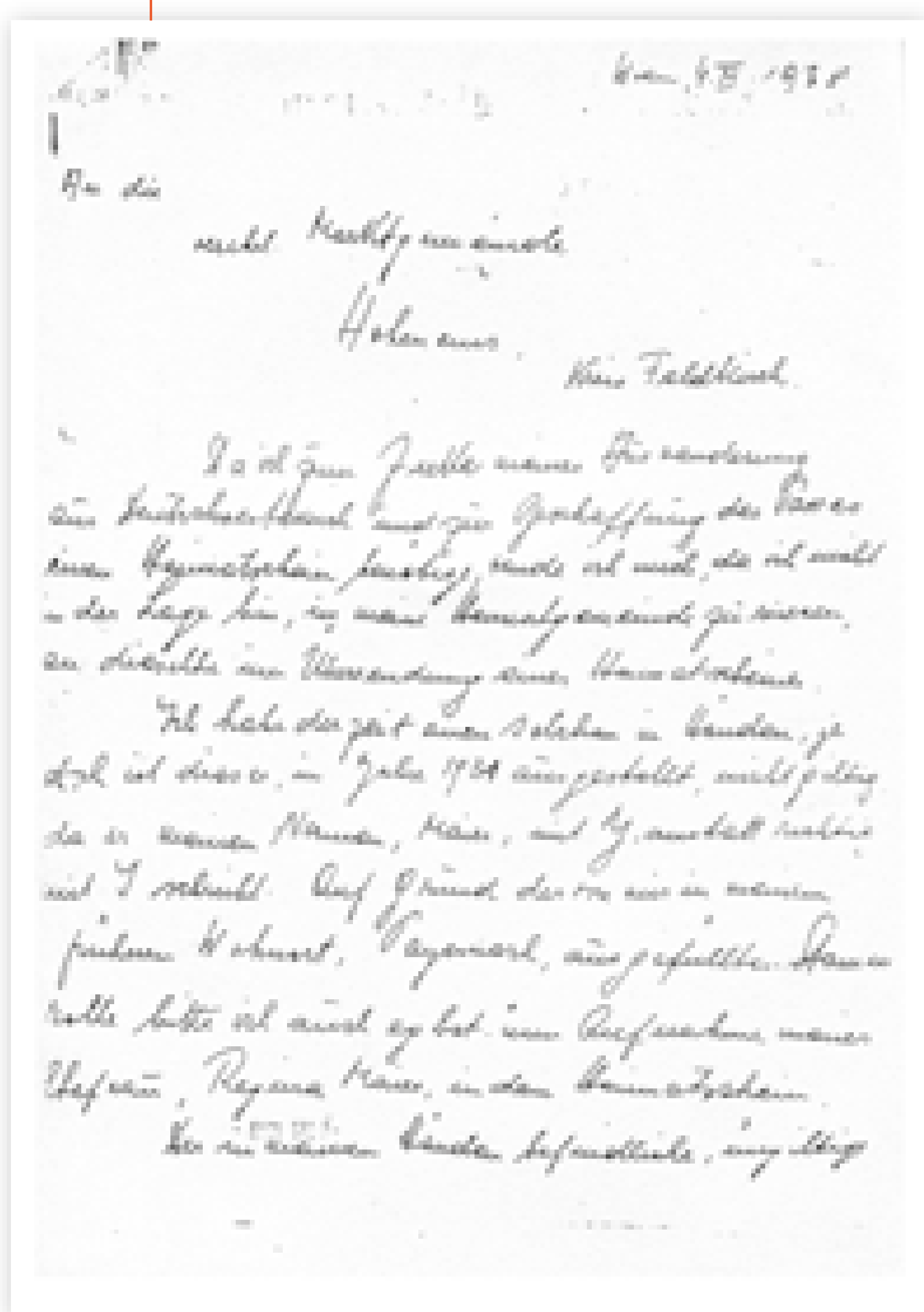
© Archives Maria Améry - Marbach Literaturarchiv

Regine Mayer-Berger
- rond 1937.

Op 12 december 1937 huwt Hans Mayer Regine Berger-Baumgarten, geboren in Graz op 16 mei 1915. Regine Berger-Baumgarten is Joodse en net als Hans Mayer/Améry vreest ze deportatie. Tijdens de jaren twintig en dertig verhuist Hans Mayer van de ene plek naar de andere - we bezitten vandaag een twintigtal aangiften van domicilie. De laatste is veelbetekenend: in tegenstelling tot de voorgaande, waar de dienst huisvesting van Wenen telkens het nieuwe adres noteerde, wordt op 29 oktober 1938 verder niets vermeld.

Buiten de naam Hans Maier, afkomstig uit Hohenems in Vorarlberg, Oostenrijks-Duits, Joods, bediende in een boekhandel, gehuwd met Regine Maier-Berger - staat er onder de rubriek 'plaats' enkel een vraagteken. Op 31 december 1938 verliet Mayer het pension Otto Kreuzberg in de Breitensteinstraat 8, maar niemand kan zeggen waar hij heen ging. Het vraagteken vormt in zekere zin een stenografische verwijzing naar zijn emigratie.

Aanvraag van Hans Mayer
om zijn naam van Maier in Mayer te veranderen.

© Archives Maria Améry - Marbach Literaturarchiv

'In december 1938 duikt in ons minuscule appartement in Wenen een vriend op [...] die was gezwicht voor de vrolijke bruin-zwarte uniformen [...]. Hij kwam ons vriendschappelijke raad geven'. Hans Mayer en zijn vrouw moesten onmiddellijk verdwijnen. Het koppel vertrekt in allerijl, zonder voorbereidingen te treffen of geld mee te nemen. In een overvolle trein ontmoeten ze een lotgenoot die beter op de hoogte is: hij raadt hen aan af te stappen in Keulen en naar een zekere Schmengler te vragen. Die zal hen helpen clandestien de grens over te steken.

DE ANSCHLUSS

Historisch gezien verwijst de *Anschluss* naar de annexatie van Oostenrijk door Nazi-Duitsland op 12 maart 1938. De bedoeling was om de Duitse en Oostenrijkse bevolking te verenigen binnen één natie. Terwijl de Oostenrijkse kanselier Kurt von Schuschnigg een referendum organiseert, in de hoop dat de burgers voor de onafhankelijkheid zullen stemmen, pleegt de Oostenrijkse nazi-partij op 11 maart 1938 een staatsgreep. De dag nadien marcheren de troepen van de Wehrmacht Oostenrijk binnen om de annexatie te ondersteunen, en stuiten nergens op weerstand. Een maand later organiseren de nazi's een volksraadpleging om de aanhechting van Oostenrijk aan het Reich te bekrachtigen: 99% van de mensen stemt voor dit scenario. Daarop start de nazificatie van de hele Oostenrijkse samenleving. De Anschluss kan enkel op diplomatisch verzet rekenen vanuit Frankrijk en het Verenigd Koninkrijk. Dat blijkt vergeefs.

Op de vlucht (december 1938 – januari 1939)

Wenen, Ooststation: op de vlucht via Keulen, Aken en Kaltherherberg naar Antwerpen. Ontmoeting met de Weense schilder Erich Schmid, die model zal staan voor het personage Lefeu in zijn latere roman. Hij raakt bevriend met de Weense arts Heinz Pollak, die in 1939 hartfalen vaststelt bij Regine. De kwaal zal haar dood betekenen een jaar voordat haar man terugkeert uit deportatie. Hans Mayer leert ook Maria Leitner kennen (zijn tweede vrouw), die Regine zal verzorgen tijdens zijn deportatie en met haar zal onderduiken. Hans en Regine Maier wonen in de Kelderstraat 8 in Antwerpen. Hij geeft colleges filosofie.

Erich Schmid
in zijn atelier.

© Archives Maria Améry - Marbach Literaturarchiv

© Archives Maria Améry - Marbach Literaturarchiv

Regine Mayer, zijn eerste vrouw, met Hans Mayer in Antwerpen - 1939.

DE KOMITEIT TOT VERDEDIGING VAN DE RECHTEN DER JODEN IN ANTWERPEN

De Antwerpse *Komiteit tot Verdediging van de Rechten der Joden* heeft als voornaamste taak hulp te bieden aan Joodse vluchtelingen. De organisatie bestaat uit verschillende commissies (een juridische, financiële en economische, een opvangcommissie en een perscommissie). In samenwerking met de Commissie voor Hulp en Bijstand aan Slachtoffers van Antisemitisme in Duitsland, die wordt gefinancierd door het *American Jewish Joint Distribution Committee*, biedt ze niet alleen materiële, juridische en economische steun aan de slachtoffers van het nazisme maar mengt zich ook in het politieke leven in België. De organisatie klaagt bij het Antwerps stadsbestuur de anti-Joodse acties aan in België en het buitenland, waarop de Belgische staat van een aantal gebouwen ter beschikking stelt om er 'illegale' vluchtelingen onder te brengen.

Op 10 mei 1940 vallen de Duitse troepen België binnen. België geeft zich over op 28 mei.

Hans Mayer, Erich Schmid en Heinz Pollak worden op 10 mei aangehouden als 'vijandige buitenlanders' en 5 dagen geïnterneerd in Mechelen vooraleer ze worden opgesloten en gedeporteerd. **In de loop van mei 1940** komen ze aan in het kamp van Saint-Cyprien (Franse Pyreneeën). Hans Mayer ontsnapt uit de trein maar wordt opnieuw opgepakt.

DE BELGISCHE JODEN WORDEN UITGEWEZEN NAAR FRANSE KAMPEN

Na Hitlers *Machtübernahme* in 1933 verlaten veel Joden nazi-Duitsland en trekken naar het westen, in de hoop naar de Verenigde Staten te kunnen emigreren. Daarop volgen nog twee grote Joodse migratiegolven, één in 1935 (naar aanleiding van de rassenwetten van Nürnberg) en één in 1938, wanneer Oostenrijkse Joden op de vlucht slaan na de Anschluss. Wanneer Hitlers Leger West-Europa binnenvalt (Fall Gelb) worden 'vijandige

buitenlanders' (vluchtelingen afkomstig uit landen die in oorlog zijn met de Geallieerden) systematisch aangehouden. Het Franse leger wil namelijk de frontlinie tussen Antwerpen en Namen handhaven. Op 11 mei 1940 gaat het hoofdkwartier over tot actie en pakt talrijke 'ongewensten' op, waaronder een heel aantal Joden. Tussen 12 en 18 mei worden zo'n 13 500 vluchtelingen op de trein of de bus gezet en via de

Belgische provincie Henegouwen naar Frankrijk gevoerd. Door de gebrekkige organisatie en het oprukkende Duitse leger verloopt het transport onder abominabele omstandigheden: de reis neemt meerdere dagen of zelfs weken in beslag, terwijl de overbevolkte wagons aanleiding geven tot schrijnende taferelen. De meeste gevangenen komen terecht in Saint-Cyprien, Le Vernet en Gurs.

Van Mechelen naar Saint-Cyprien en Gurs (1940-1941)

DE BALLINGEN IN DE FRANSE KAMPEN

Met het verlies van het gebied rond de Ebro tussen eind oktober en begin november 1938 is de nederlaag van de Republieken onafwendbaar. De Spaanse burgeroorlog brak uit op 17 juli 1936 en eindigt in april 1939 met de overwinning van Franco's troepen. 500 000 mensen worden veroordeeld tot ballingschap en vluchten voornamelijk naar Frankrijk, Groot-Brittannië, België, de USSR en Latijns-Amerika (Mexico in het bijzonder). Velen nemen de route langs Port Bou of La Jonquera, bij het oostelijke deel van de grens met Frankrijk. Eenmaal over de grens worden de vluchtelingen meteen door de Franse ordediensten (rijkswachters en douanebeambten) opgesloten in geïmproviseerde kampen zonder enige vorm van hygiëne. De opening van de kampen – in Argelès-sur-Mer, Saint-Cyprien, Gurs... – is wettelijk voorzien in het decreet dat Edouard Daladier afkondigde op 2 mei 1938. Jean Améry komt terecht in Gurs en moet er zien te overleven in erbarmelijke levensomstandigheden.

‘De natie-staat kon geen wet voorzien voor diegenen die niet meer onder de bescherming vielen van een nationale regering, en schoof het probleem door naar de politie. Voor het eerst in West-Europa kreeg de politie alle macht om naar eigen goeddunken te handelen en de mensen rechtstreeks te controleren.’ Hannah Arendt

28 juli 1940, aankomst in het kamp van Gurs, blok C, barak 3, waar de Franse strijders van de Spaanse burgeroorlog opgesloten zitten: ‘Van soldaten maakten ze gevangenen. [...] We mochten honger en koude lijden in vrede.’ Hans Mayer tracht een bloemlezing van Duitse poëzie samen te stellen.

6 juni 1941, Hans Mayer ontsnapt uit Gurs samen met de Oostenrijkse wiskundige Jacques Sonnenschein. Hij doorkruist de Vrije Zone – Pau, Toulouse, Montauban, Tulle – om daarna via de Bezette Zone – Bourges, Orléans, Parijs – België en Brussel onder Duits gezag te bereiken. Hij zoekt meteen Regine op, zijn geliefde echtgenote: ‘Mijn bruinlokje is in Brussel, haar haren dansen in losse krullen op haar wangen; haar glimlach die de wereld oplicht, zelfs in de donkerste momenten van het leven, de rode blos die haar ivoren huid kleurt. Reden te over om koers te zetten naar de kletterende Heersers van Europa.’

Hij komt aan in Brussel eind september 1941. Zijn echtgenote is ondergedoken in de Livornostraat 69. Hij rijgt verschillende jobs aaneen: verhuizer bijvoorbeeld, of leraar Duits aan de Joodse middenschool in Brussel.

Herdenkingspaneel in Gurs.

Verzet en aanhouding in Brussel (1942-1943)

© Archives Maria Améry - Marbach Literaturarchiv

Fort van Breendonk, buiten en binnen.

Hans Mayer sluit zich aan bij het communistisch Verzet in Brussel, meer precies het Oostenrijkse Bevrijdingsfront. Zijn pseudoniem: Roger Lippens. Hij is verantwoordelijk voor de 'antinazistische propaganda bij de Duitse bezetter'. Samen met Marianne Brandt, een Duitse die 10 jaar jonger is dan hem, geeft hij het vier pagina's tellende verzetsdagblad *Die Wahrheit* uit en schrijft hij pamfletten die met een Gestetner stencilmachine worden gereproduceerd. Jacques Sonnenschein neemt ook deel aan de acties en verspreidt

propagandamateriaal. Er wordt vooral ingezet op de kazernewijken en op de Amerikaansestraat, waar zich een belangrijke autowerkplaats bevindt.

23 juli 1943: aanhouding van Hans Mayer en Marianne Brandt door de Gestapo. Ondervraging in de Louizalaan. Nog dezelfde dag wordt Mayer als politiek gevangene overgebracht naar Breendonk, cel 13, waar hij zal blijven tot 2 november 1943.

Misdrijf: demoralisering van de troepen.

HET FORT VAN BREENDONK

Tijdens de Grote Oorlog wordt het fort van Breendonk door het Belgisch leger gebruikt. In het begin van de Tweede Wereldoorlog doet het dienst als hoofdkwartier van Leopold III, koning der Belgen. Vanaf september 1940 is het een interneringskamp onder leiding van *Sturmbannführer* (SS-majoor) Philipp Schmitt. Aanvankelijk worden er Joden en politieke tegenstanders heen gebracht.

In de zomer van 1942 bouwen de nazi's de voormalige opslagplaats voor buskruit om tot een folterkamer. Tijdens zogenaamde 'doorgedreven' ondervragingen gaat men over tot foltering om de verdachten aan de praat te krijgen en tot bekentenissen te dwingen.

De ondervragingen worden geleid door agenten die rechtstreeks verbonden zijn met het hoofdkwartier van de Gestapo in Brussel. Na hun verklaring worden de gefolterde gevangenen afgevoerd naar de grote Duitse concentratiekampen, zoals het *Nacht und Nebel*-decreet voorschrijft. Het fort wordt op 2 september 1944 geëvacueerd en twee dagen later gebruikt om collaborateurs op te sluiten.

Na de oorlog worden 16 Vlaamse SS-bewakers voor het gerecht gebracht, veroordeeld en terechtgesteld. Na een wijziging in de wetgeving wordt op 8 augustus 1950 Philipp Schmitt als enige niet-Belgische officier op Belgisch grondgebied terechtgesteld.

© DR

DE ZETEL VAN DE GESTAPO IN DE LOUIZALAAN

Tijdens de Tweede Wereldoorlog eisen de Duitse veiligheidsdiensten (*Sicherheitspolizei* en *Sicherheitsdienst*), beter bekend als de Gestapo, drie gebouwen op in de Louizalaan: nummer 453, 347 en 510. Buiten het memoriaal gewijd aan Jean de Sélys Longchamps en een gedenkplaat tegen de muur van nummer 453, is er niets wat de aandacht zou kunnen trekken van het winkelpubliek dat langs de gebouwen flaneert. Nochtans behoren deze duistere plekken tot de belangrijkste en meest symbolische van de Tweede Wereldoorlog in België: het is van hieruit dat de aanhouding van talloze verzetsleden en de deportatie van de Belgische en Noord-Franse Joden werd georganiseerd. Een groot aantal overlevenden heeft getuigd over wat er zich daarbinnen allemaal afspeelde, van ondervragingen tot folterpraktijken.

© DR

De zetel van de Gestapo in de Louizalaan, Brussel.

Folteren

‘Daar is het gebeurd: daar ben ik gefolterd. Wie ooit werd gefolterd, blijft gefolterd. Tot op de dag van vandaag, tweeëntwintig jaar later, voel ik me nog steeds bengelen aan mijn ontwrichte armen, een meter boven de vloer.’ Jean Améry

Schouder uit de kom. Opgesloten in een isoleercel. Hij ervaart radicale eenzaamheid, voelt zich in de steek gelaten, verliest alle vertrouwen.

Hans Mayer geeft geen informatie prijs.

Wat daar is ‘gebeurd’ vertelt hij tweemaal: één keer in 1945 in het fictionele *Fort Derloven* en één keer in 1966 in het essay *Folteren*. In de fictie haalt de ‘geest’ het van de ‘materie’; in zijn essay twintig jaar later haalt de ‘materie’, het afgematte lichaam, het van de ‘geest’. Wanneer een mens gefolterd wordt, zo schrijft Jean Améry, bereikt de geest zijn grens. ‘Je kan amper geloven wat je bent geworden: vlees en dood.’

2 november 1943, nieuwe overplaatsing naar Mechelen, naar de kazerne Dossin, een opvangkamp voor Belgische Joden die wachten op deportatie naar Auschwitz. In Mechelen ontmoet hij fysicus en toekomstig Nobelprijswinnaar Ilya Prigogine. In een brief van 9 december aan de vertegenwoordiger van de veiligheidspolitie (SIPO) en de inlichtingendienst (SD) vraagt het hoofd van het militaire bestuur van België en Noord-Frankrijk of ‘men

© Archives Maria Améry - Marbach Literaturarchiv

erop kan rekenen dat meneer in hechtenis wordt gehouden tot aan het einde van de oorlog’. De vertegenwoordiger, SS-*Obersturmführer* Hartnagel, laat het hoofd van het militaire bestuur op 29 december weten dat ‘het gaat om een vast lid van de communistische partij wiens activiteit, tot op het moment van zijn aanhouding, erin bestond om illegale communistische teksten te schrijven. Hij is Jood en zal als dusdanig gedeporteerd worden’.

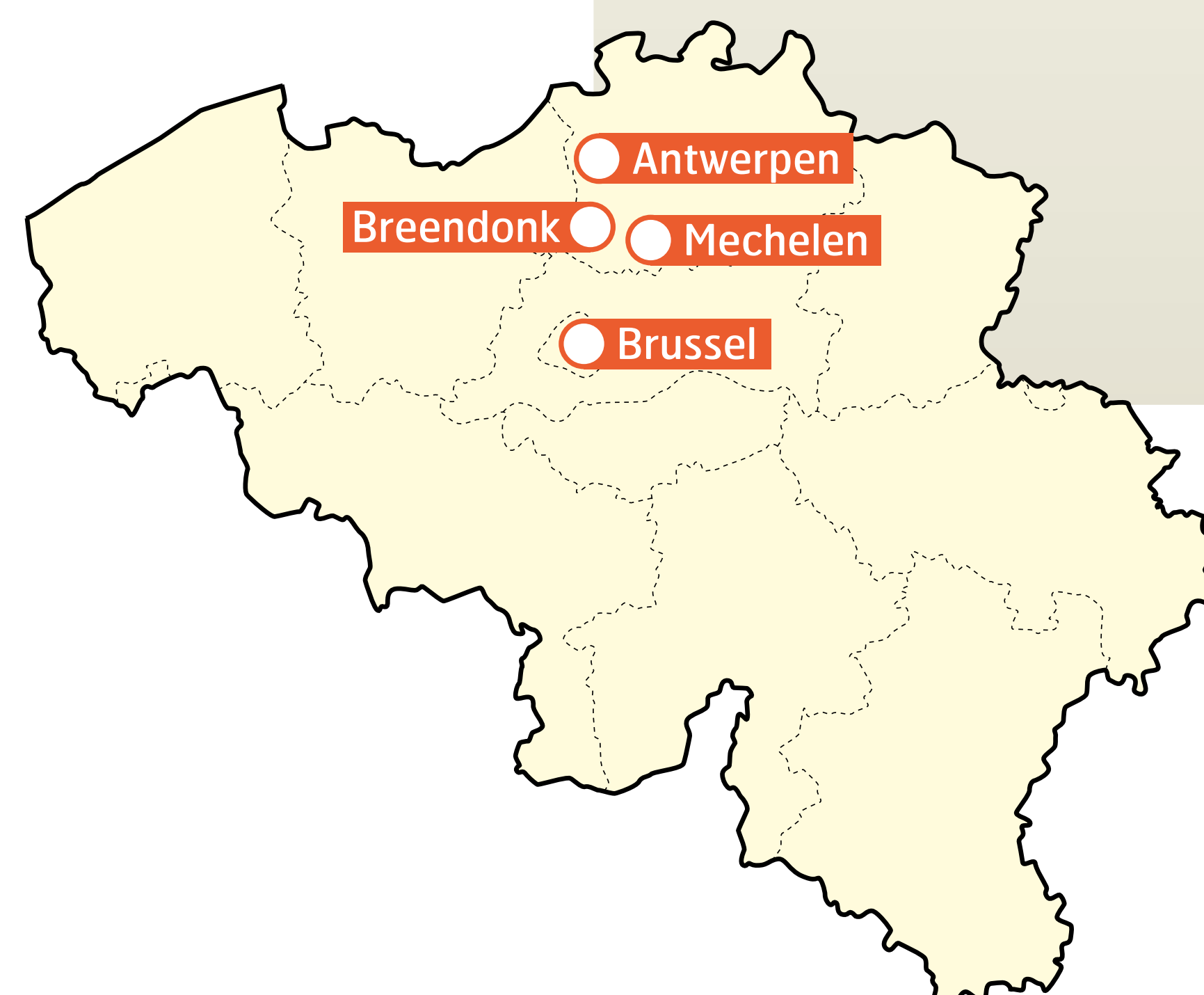
17 januari 1944: Hans Mayer komt aan in Auschwitz met konvooi 23, samen met 655 anderen, en wordt geregistreerd onder nummer 379. Van de 655 inzittenden worden 417 mannen, vrouwen, kinderen en ouderen onmiddellijk vermoord.

DE KAZERNE DOSSIN IN MECHELEN

© DR

De kazerne Dossin dateert van de 18^e eeuw en bevindt zich in Mechelen, tussen Brussel en Antwerpen. In dat gebied woont 90% van de Belgische Joden. Wanneer op 11 juni 1942 wordt beslist de Belgische Joden naar het oosten te deporteren, wordt de kazerne Dossin omgevormd tot *SS-Sammellager* (recruteringskamp) en *Durchgangslager* (transitkamp). Op 27 juli 1942 gaan de poorten van de ‘voorkamer van de dood’ open. Tussen 4 augustus 1942 en 31 juli 1944 vertrekken 28 konvooien naar Auschwitz; in totaal worden meer dan 25 000 Joden en 351 zigeuners gedeporteerd. De Joden bieden zich aan met hun werkvergunning. Ze komen uit het kamp van Breendonk of zijn opgepakt tijdens razzia’s. Twee derde van de gedeporteerden wordt meteen vergast bij aankomst. Amper 5% overleeft de oorlog.

Van Auschwitz-Monowitz naar Bergen-Belsen (1944-1945)

MONOWITZ

De firma IG-Farben was op zoek naar een opportuniteit om zich in Polen te vestigen. Omwille van de uitstekende ligging en de aanwezigheid van grondstoffen werd de regio Silezië (waar het kamp van Auschwitz zich bevond) uitgekozen. In 1942 opent Auschwitz haar deuren voor Joodse dwangarbeiders. Om economische redenen gaan de nazi's over tot de bouw van barakken, en maken zo van Auschwitz III een concentratiekamp in oktober 1942. Een jaar later, in november 1943, wordt Auschwitz III onafhankelijk onder de naam Monowitz. De lamentabele levensomstandigheden in het kamp hebben zeker bijgedragen tot de hoge dodentol van de Tweede Wereldoorlog.

Luchtfoto van het kampcomplex Auschwitz.

Toegangspoort van Auschwitz I.

Auschwitz-Monowitz, met de 'Bunafabriek' van IG-Farben.

Hans Mayer wordt aanvankelijk ingeschakeld in een werkcommando in het kamp van Auschwitz-Monowitz als gevangene 172 364. Gezien zijn literaire vaardigheden wordt hij zes maanden later, in juni 1944, aangesteld als secretaris in de Bunafabriek van IG-Farben in Monowitz. De post wordt hem toegewezen nadat hij een ploegbaas een voorstel tot verbetering hielp opstellen, waarop die een premie kreeg. In Monowitz schrijft Hans Mayer een tekst over deze periode uit zijn leven, getiteld 'Arbeid maakt tot slaaf'.

'Sinds een paar weken ben ik tewerkgesteld als kantoorbediende, zoals ze dat zeggen, in het bureel van een IG-Farbenfabriek in opbouw. Uiteraard blijf ik een gewone gevangene, ik moet urenlang staan wachten tijdens het appel, krijg tweehonderd gram brood en twee waterachtige soepjes per dag en ik zie er niet anders uit dan mijn kameraden die hele dagen met cementzakken zeulen of kolen inladen. Toevallig zijn er van de duizend werkrachten in de fabriek slechts enkelen die de Duitse spelling beheersen, dat is alles.'

Selectie van Hongaarse Joden in Auschwitz – juni 1944.

AANKOMST EN SELECTIE VAN DE JODEN

Na een reis van meerdere dagen volgt meteen een selectie. Aanvankelijk wil Himmler alle Joden uitroeien vanaf het moment dat ze in het kamp arriveren. De vernietiging van het Joodse volk heeft in zijn ogen immers de hoogste prioriteit. Er zijn echter goedkope arbeidskrachten nodig in de oorlogsindustrie, en daarom worden sommige Joden – ongeveer 10% – geselecteerd als slaven. Er wordt hen geen gratie verleend, slechts uitstel van executie: zij mogen in geen geval in leven blijven. De inzet van Joodse arbeiders dient enkel de nazi-economie.

De selectie vindt plaats in openlucht, op de *alte Judenrampe* (het oude Jodenperron) van Auschwitz (vanaf mei 1944 rijden de treinen rechtstreeks Birkenau binnen vanop de *Bahnrampe*). Een SS-arts deelt de massa op in twee groepen: links degenen tussen 20 en 45 (meestal mannen die nog in goede gezondheid verkeren), rechts de ouderlingen, het merendeel van de vrouwen, de kinderen en de baby's. De linkerrij wordt in het kamp binnengeleid en geregistreerd, terwijl de rechterrij richting eindbestemming wandelt: de gaskamers.

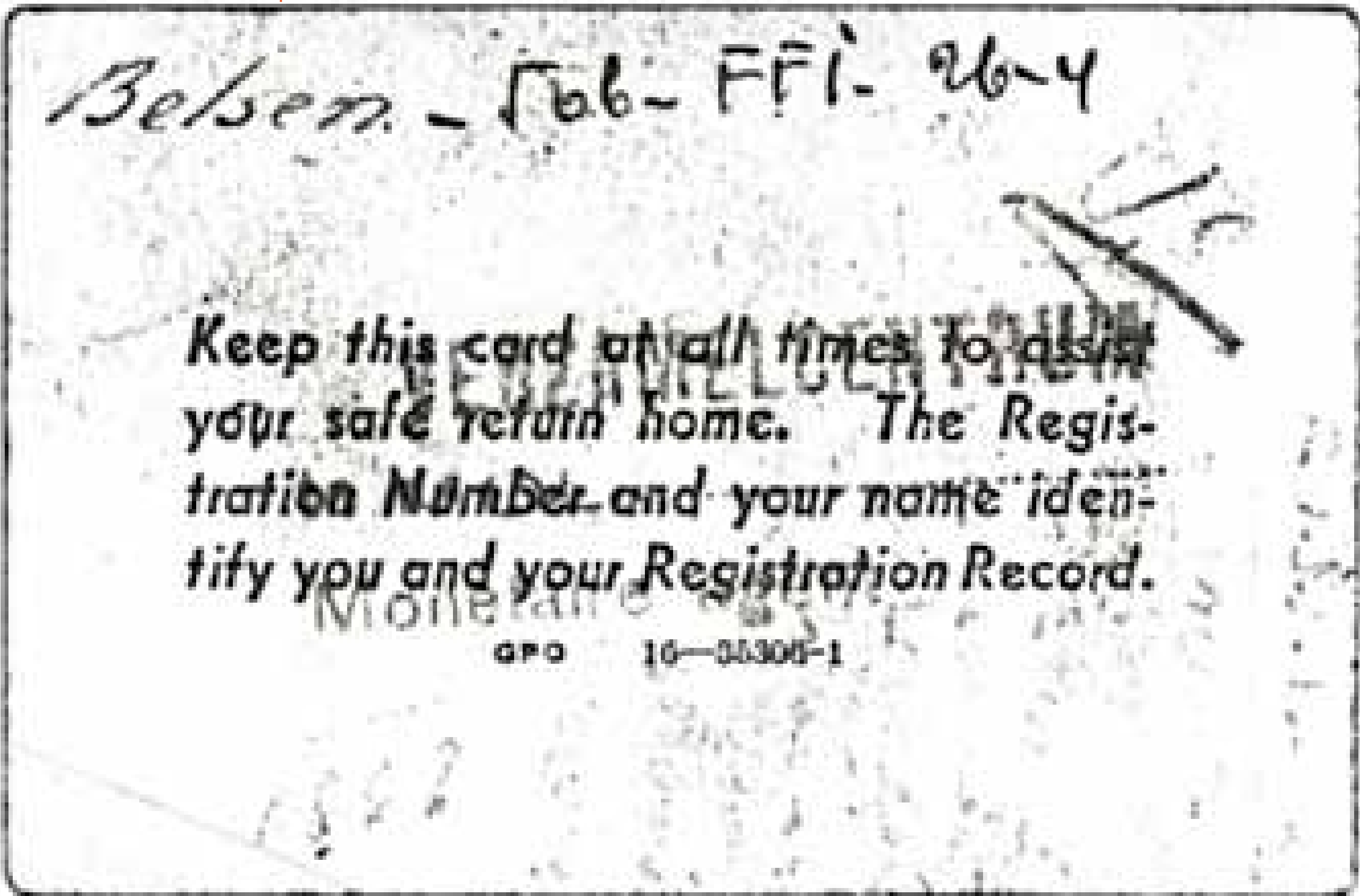
Auschwitz-Monowitz wordt geëvacueerd tussen 17 en 25 januari. Jean Améry moet mee marsen richting Gleiwitz II om daarna in een open wagon overgebracht te worden naar Saksen. Tussen 1 en 4 januari 1945 wordt hij geregistreerd in Dora-Mittelbau onder nummer 108 327. Begin april wordt ook dit kamp geëvacueerd. In open wagons gaat het richting Bergen-Belsen, waar hij aankomt op 5 april 1945. Op 15 april komen de Britten het kamp bevrijden: 'Een jeep rijdt binnen in de Hel. Een sergeant van de MP met een rode helm [...] richt het woord tot ons door een luidspreker: vanaf dat moment staat het kamp onder de bescherming van de gewapende troepen van Zijne Majesteit de Koning van Engeland'.

DE EVACUATIES EN DODENMARSEN

Eind 1944 beseffen de nazi's dat de nederlaag nabij is. Ze trachten nog de bewijzen van hun misdaden te vernietigen en doen er alles aan opdat de wereld niets over de kampen te weten zou komen. Omdat de kampen stilaan omsingeld raken door de Geallieerden, besluiten de nazi's de gevangenen gedwongen te evacueren. De tochten die zij moeten ondernemen staan geboekstaafd als 'dodenmarsen'. Na lang stappen bereiken ze een treinstation, van waaruit ze in beestenwagens overgebracht worden naar concentratiekampen die voorlopig nog buiten het bereik liggen van de bevrijdingslegers. De evacuatie is één grote ellende: de tochten vinden plaats tijdens de wintermaanden, terwijl de meeste gevangenen in slechte gezondheid verkeren. Het tempo ligt hoog, en er is amper voedsel, verzorging of rust. De oudsten en zwaksten worden meteen neergeschoten. De kampen die hen moeten opvangen, zoals Bergen-Belsen, kunnen bovendien de grote toevloed niet slikken. Door de overbevolking neemt het aantal doden aanzienlijk toe, velen bezwijken net voor hun bevrijding.

Naar schatting 700 000 à 800 000 mensen, vooral Joden, namen deel aan de evacuaties en de dodenmarsen. Zo'n 250 000 van hen overleefden de tocht niet.

Voorlopige identiteitskaart uitgegeven door de Britten.

Terug naar huis, dat geen thuis meer is (1945-1949)

Hans Mayer
et Maria Leitner
in Brussel - 1948.

‘Met de vijfenveertig kilo die van mij overbleef en een gestreepte pyjama.’

Jean Améry

Hans Mayer keert uiteindelijk op 29 april 1945 terug naar huis, naar Brussel. Zijn vrouw, die ondergedoken leefde in een klooster in de stad, blijkt onvindbaar. Pas in april 1950, vijf jaar na zijn thuiskomst, ontvangt hij een kaart van de Dochters van Liefdadigheid van Saint-Vincent de Paul met het bericht dat Regine op 24 april 1944 is bezweken aan haar hartkwaal. Ze was 29. ‘Ik ben opnieuw een schaduw van mezelf, nu ik de dood verneem van de enige persoon die mij twee jaar lang de kracht heeft gegeven om te overleven’. Aan Maria Leitner bekent hij: ‘Ik zal voor altijd de last dragen van de dood van mijn vrouw. En die last weegt zwaar op mijn geweten, want ik heb haar niet altijd behandeld zoals ze dat verdiende, hoewel ik altijd onzegbaar veel van haar heb gehouden’.

Getuigschrift van de burgemeester van Sint-Gillis (Brussel), waarin die verklaart dat Hans Mayer lid was van het verzet en werd gedeporteerd.

Hij heeft er lang over nagedacht, maar verkiest uiteindelijk Brussel boven Wenen, boven Bad Ischl waar zijn familie op hem wacht, boven Keulen waar Hans Küch, ook in ballingschap in Brussel, hem een job bij de radio aanbiedt, boven Zürich waarmee hij als journalist nauwe banden heeft, boven Londen waar zijn nicht Lore woont, waarmee hij opgroeide in Bad Ischl, en zijn oom Hans die veel voor hem betekent. Het liefst was hij naar Parijs gegaan: dat is 'zijn diepste wens'. Maar daarvoor heeft hij niet genoeg geld. Brussel kent hij als zijn broekzak. Hij huurt een kamer in de Ten Bosstraat 143 en verhuist enkele maanden later naar de Veydtstraat 57. Hij neemt opnieuw de Oostenrijkse nationaliteit aan.

grond te krijgen. Zijn oom Hans steunt hem financieel.

Jarenlang levert hij strijd met de Belgische overheid om papieren te krijgen die hem toelaten zich vrij te bewegen en te reizen. Op 14 december 1949 wordt hij door het Ministerie van Wederopbouw erkend als politiek gevangene. Hij zoekt opnieuw contact met Maria Leitner die met haar man in New York woont. Zij bezoekt hem in Brussel en zal zijn steun en toeverlaat worden.

**Maria Eschenauer
Leitner.**

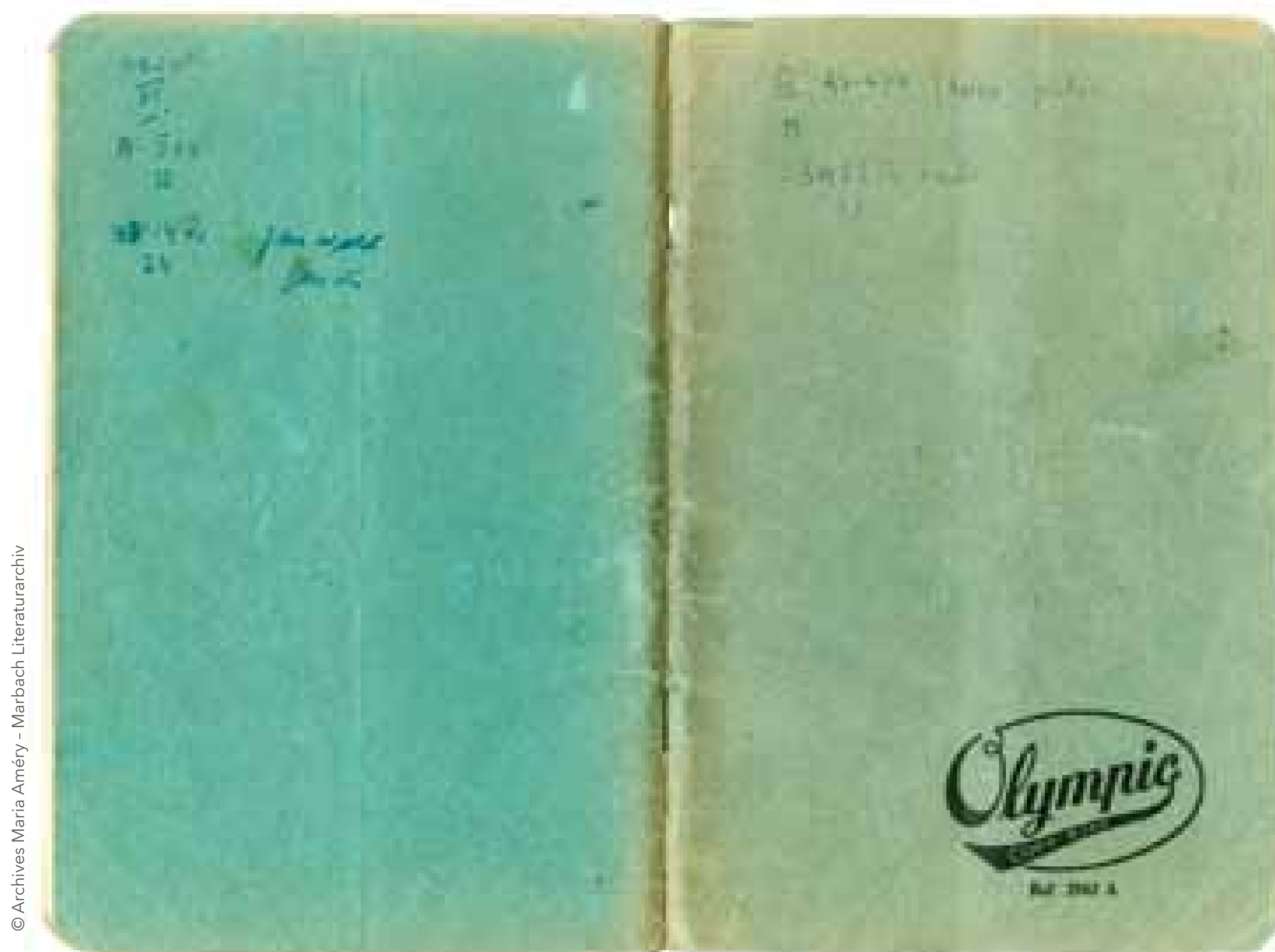
© Archives Maria Améry - Marbach Literaturarchiv

Onuitgegeven werk

Hij start met het herschrijven van zijn roman *De Schipbreukelingen*, die hij verloren waant. Dit keer wil hij zijn ervaring in de concentratiekampen erin verwerken. Een deel van de roman gaat *Fort Derloven* heten en behandelt dezelfde thema's als het latere *Folteren*. De nieuwe roman blijft fragmentarisch, net als een aantal andere teksten - theaterstukken en filmscenario's.

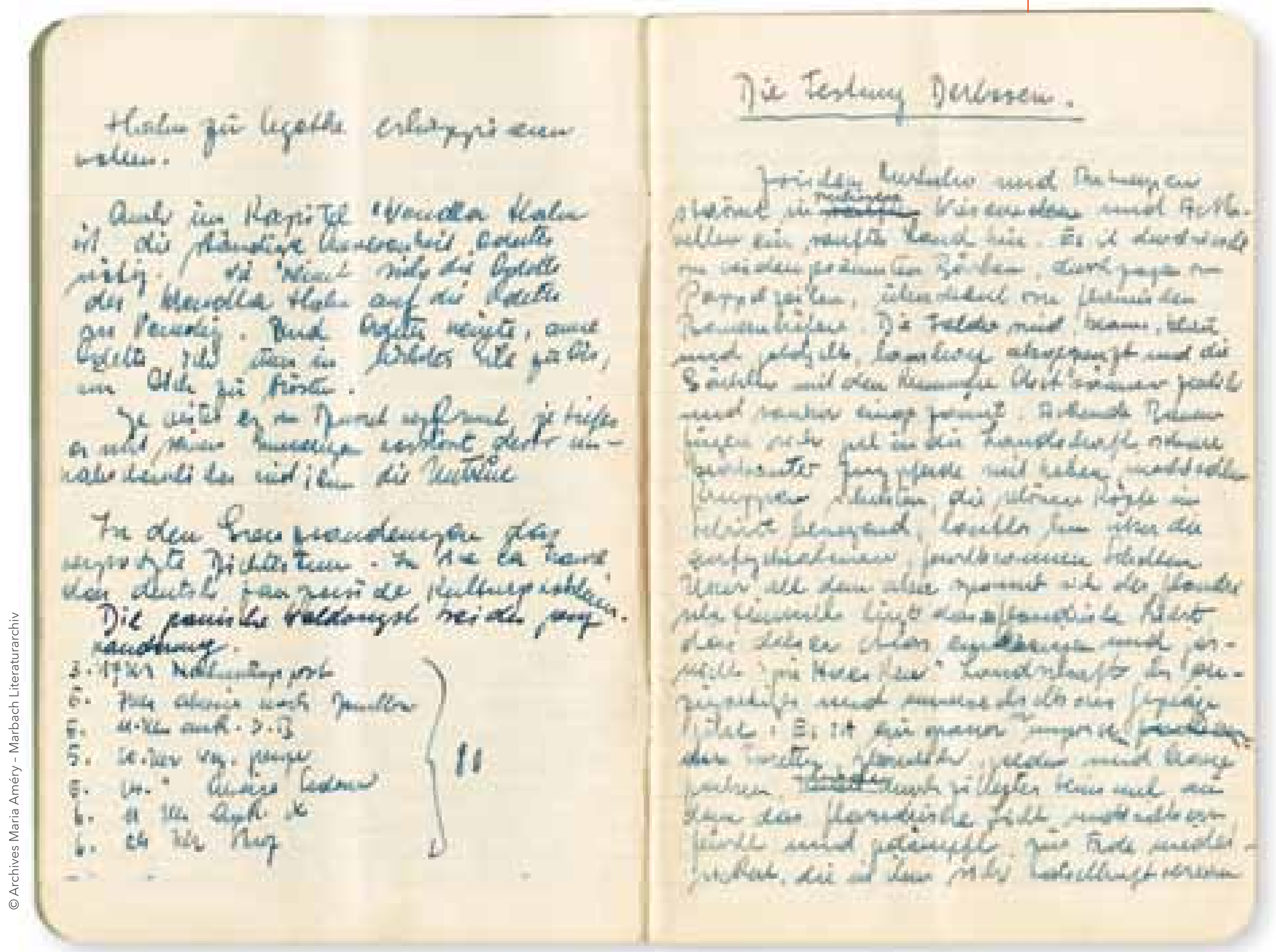
In 1945 werkt Hans Mayer zijn eerste essay af, *Psychologie van het Duitse volk*. Hij heeft het over 'wraak', een latere tekst uit 1966 handelt over *Wrok*. In 1945 schrijft hij ook een eerste stuk over Jean-Paul Sartre, *Het existentialisme in Frankrijk*. *Revolutie in het denken? Modegril? Of het einde van de 'Esprit français'?*

Zelfdoding is een belangrijk thema in zijn oeuvre met Heinrich Greyt, De zelfmoordenaars, Kleist, De ingemetselden.

Schrift waarin Hans Mayer een hoofdstuk schrijft van zijn nieuwe roman.

Schema van de roman en reproductie van de eerste pagina van *Fort Derloven*.

De jaren vijftig en Maria Leitner

Sanatorium van Adelboden in Zwitserland. Hans Mayer staat rechts op de tweede rij - 1949.

© Archives Maria Améry - Marbach Literaturarchiv

Begin jaren 50: Hans Mayer heeft zich herpakt en schrijft talloze artikelen over politiek en kunst voor het persagentschap Dukas in Zürich. De teksten worden verkocht aan verscheidene dagbladen, in het bijzonder aan het *St. Galler Tagblatt* maar soms ook aan buitenlandse kranten. Daarnaast werkt hij samen met de *International News Alliance*, *London-Brussel-New York* en *World-Press-Photo* in Amsterdam.

1949: zijn gezondheid gaat achteruit - 'hartproblemen'. Het Internationaal Comité van het Rode Kruis ontvangt hem in Adelboden (Zwitserland) voor een verblijf van twee maanden in huize Schöneegg.

Maria Leitner wordt zijn belangrijkste steunpilaar, zijn houvast. Tussen 1949 en 1952 schrijven ze mekaar bijna dagelijks. Als niet-Joodse emigreerde Maria Leitner, meisjesnaam Eschenauer, naar New-York met haar man

Rudolph Leitner, een Jood uit Wenen. Rudolf Leitner lijdt aan een chronische depressie en ging al in analyse bij Sigmund Freud in Wenen. Hun relatie staat op barsten. Maria Leitner moet helemaal alleen voorzien in hun levensonderhoud: ze werkt in een zeemleerfabriek en in een leerhandel en moet voor haar job regelmatig naar Europa reizen. Ze zoekt Hans Mayer op wanneer ze maar kan, in Brussel of elders. In 1955 scheidt ze van Rudolph Leitner en huwt Hans Meyer die op 2 april 1955 de naam Jean Améry aanneemt. De plechtigheid vindt plaats in Wenen, op het districtshuis van Währing. Maria steunt hem in al zijn projecten en zal zijn secretaris zijn tot aan zijn zelfmoord in 1978. Ze staat altijd aan zijn zijde; met haar deelt hij al zijn inzichten en overpeinzingen.

© Archives Maria Améry - Marbach Literaturarchiv

Jean Améry en Maria Leitner in Londen - 1951.

Schrijven aan de lopende band (1955-1965)

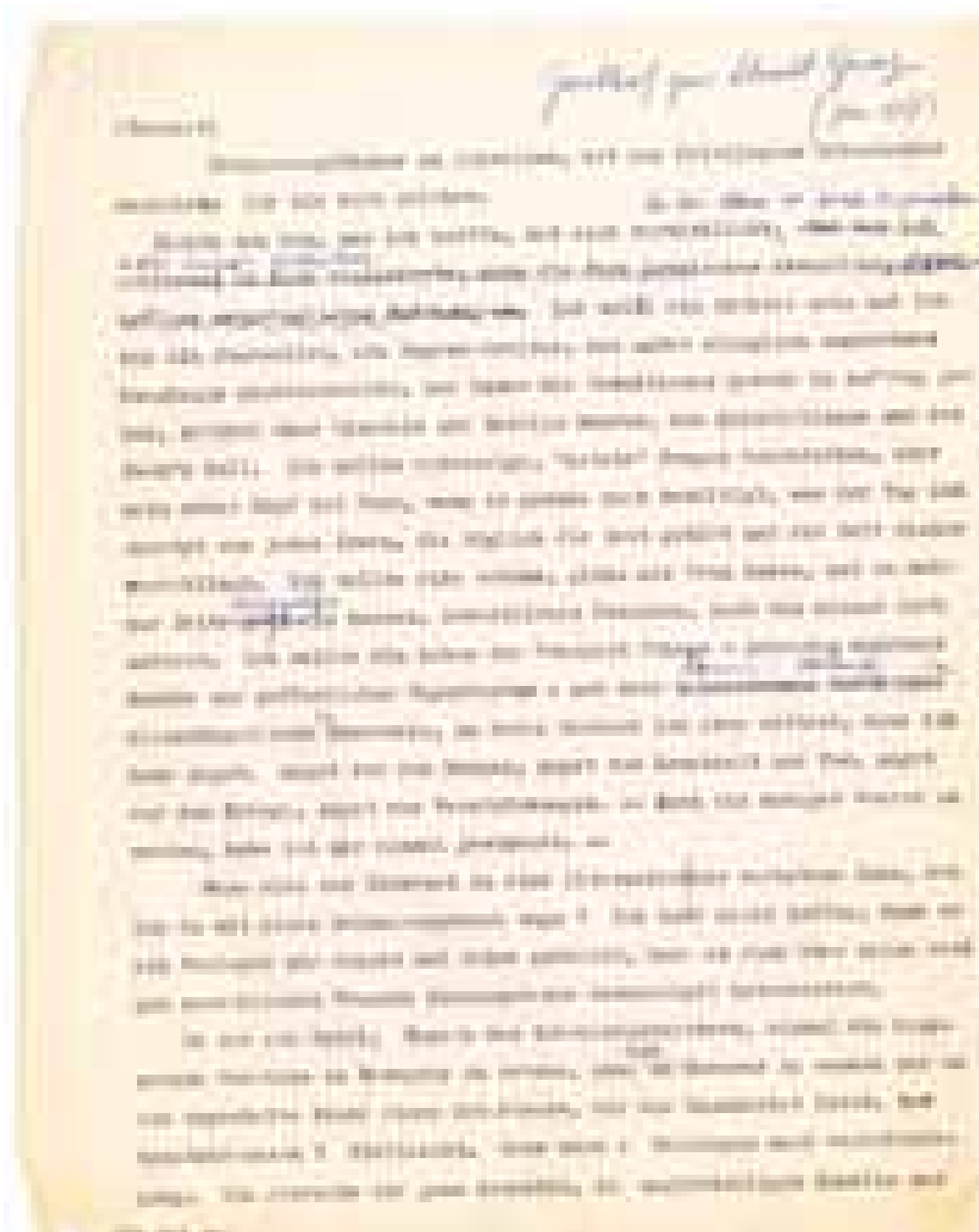

Jean Améry in
de Pyreneeën - 1964.

1955: hij schrijft uitsluitend nog onder de naam Jean Améry. Hij is correspondent voor verschillende Zwitserse kranten in Londen, maar keert hetzelfde jaar terug naar Brussel. 'Journalistieke confectie', zo noemt Jean Améry zijn werk in opdracht. Hij schrijft minstens drie artikelen per week. Uit ideologische overwegingen slaat hij uiteindelijk een opdracht af van *Newsweek* over het antisemitisme in de USSR. Omdat hij in veel domeinen thuis is - van Lola Montez tot Andrej Vysjinski, van Picasso tot haute couture - voldoet hij precies aan de eisen van de markt. Hij doet onderzoek voor zover dat mogelijk is en roept daarbij regelmatig de hulp in van Maria. Hij is volledig afhankelijk van de willekeur van de redacties.

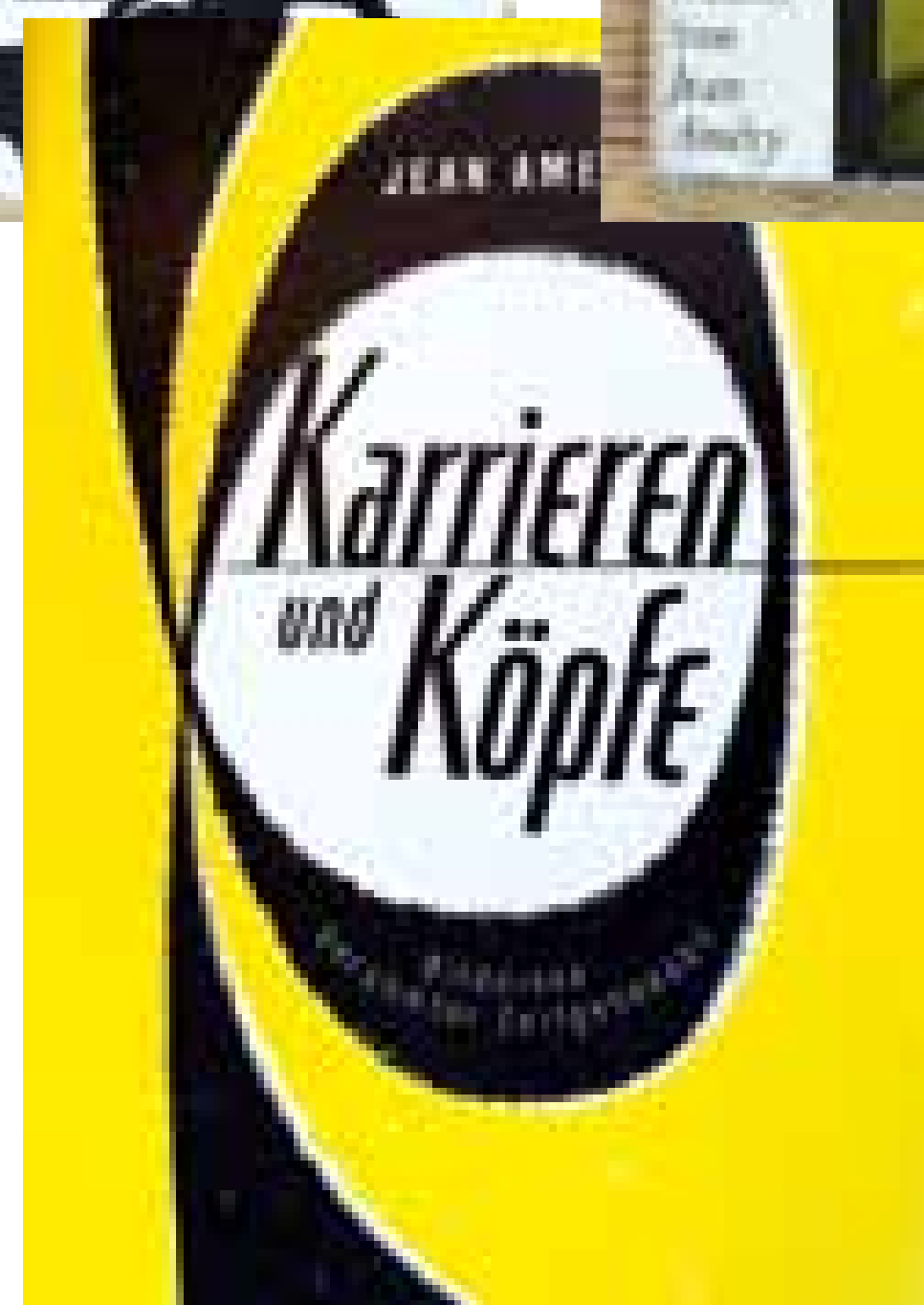
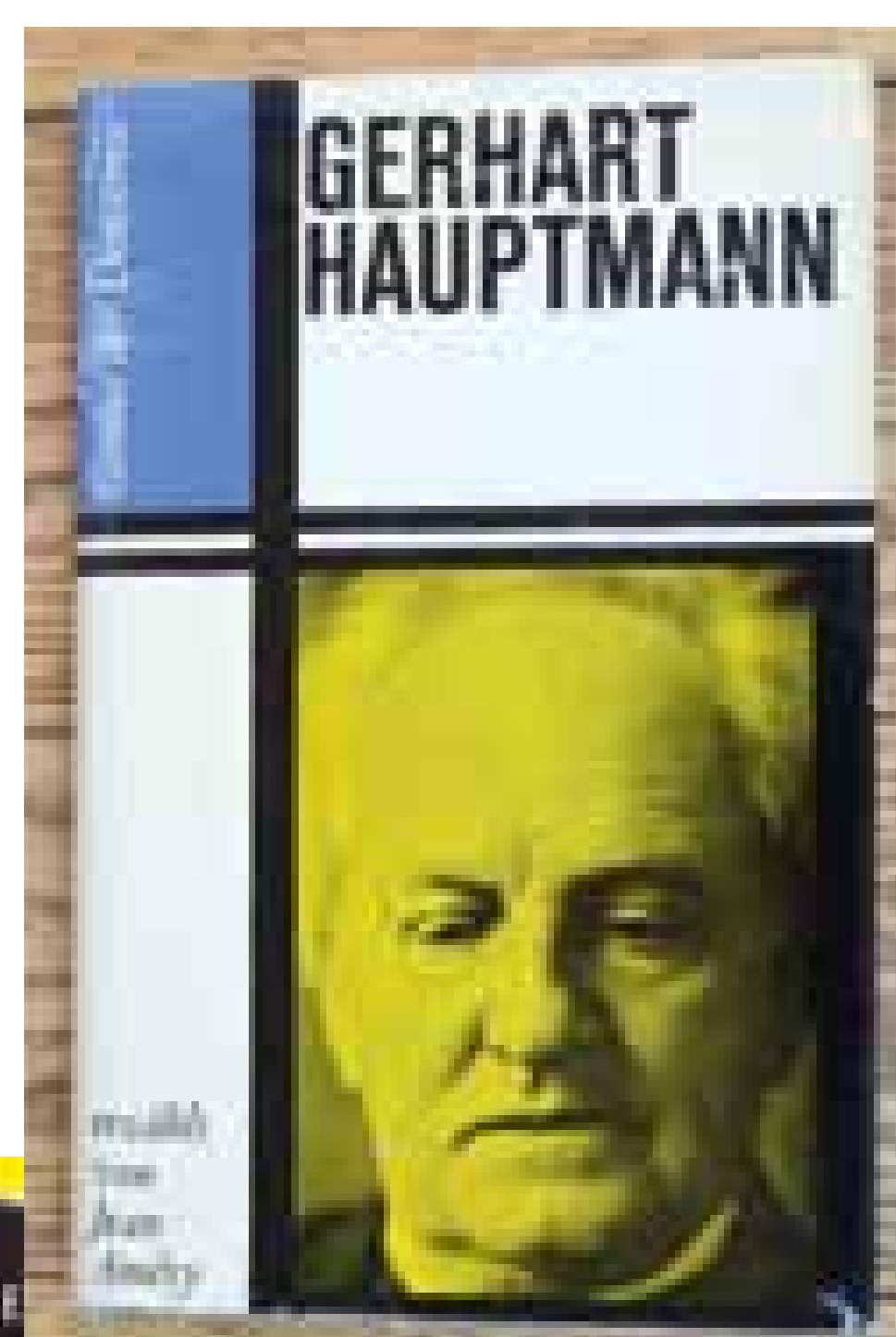
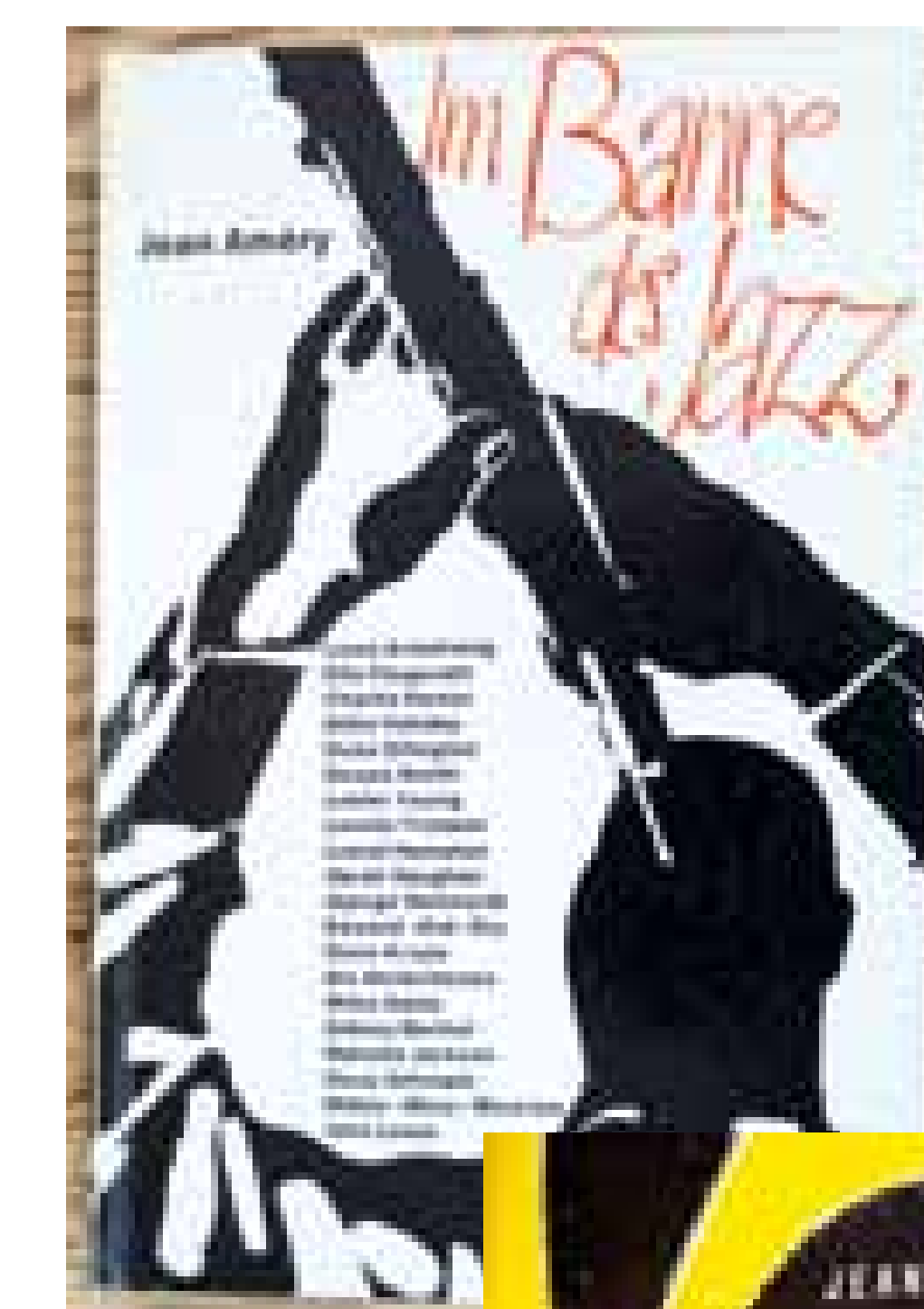

Herdenkingsplaat in de
Coghenlaan 56 in Ukkel (Brussel),
waar Hans Mayer de laatste vijftien
jaar van zijn leven woonde.

Voorwoord bij
de autobiografische
tekst *Gasthof zur
Stadt Graz - 1955*.

Vitrine met zijn boeken van voor 1966.

Zijn **Portretten van beroemde tijdgenoten**, een reeks artikelen die 15 jaar lang in het *St. Galler Tagblatt* verscheen, maken van hem een bekendheid en worden in 1961 gebundeld in drie volumes. Hij publiceert monografieën over Gerhart Hauptmann en Winston Churchill.

Met *Het moderne Westen. Culturele ontwikkeling na 1945* weet hij zijn carrière als schrijver te lanceren.

Haat en wrok

© DR

1961: *Het moderne Westen.*

Culturele ontwikkeling na 1945

wordt uit het Duits vertaald naar het Nederlands en het Engels. Het is het eerste werk dat hij niet in opdracht schreef. Elisabeth Freundlich noemt de tekst 'fascinerend en provocerend'. Jean Améry heeft Jean-Paul Sartre in het achterhoofd wanneer hij verkondigt dat Frankrijk een 'culturele missie' heeft in de wereld, terwijl de culturele bijdrage van Amerika zich in het domein van de sociologie bevindt. Verder levert hij kritiek op de Koude Oorlog.

‘Auschwitz is het verleden, het heden en de toekomst van Duitsland.’

Jean Améry

In de schaduw van het Derde Rijk is zijn eerste officiële kritiek op het naoorlogse Duitsland. Het

economische mirakel valt volgens hem enkel en alleen te verklaren door de politieke apathie in het land. ‘Hitler heeft nooit bestaan’. De taal, dat ‘vormelijke *Amtsdeutsch*’, maskeert het verdrongen verleden. De Duitsers verdringen de pijn van de nederlaag door zich op hun werk te storten.

Hiermee loopt Jean Améry vooruit op de stellingen van Margarete en Alexander Mitscherlich over *Het onvermogen om te treuren* (1967). Hij verwijt Duitsland gebroken te hebben met de emigratie, maar tegelijkertijd bevoorrechte banden te onderhouden met de interne immigratie. Het aanzien van Heidegger in de filosofie en dat van Bennis in de literatuur illustreren dit ‘onvermogen om te treuren’ op het culturele vlak.

EEN POLITIEK KEERPUNT: HET PROCES VAN AUSCHWITZ (1963–1965)

Het zogenoemde proces van Frankfurt (1963–1965) is het tweede proces van Auschwitz, nadat het eerste in 1947 plaatsvond in Polen. Het gaat van start op 20 december 1963 en wordt twintig maanden later afgesloten. 24 Duitse SS-officieren die in Auschwitz werkten tussen 1939 en 1945 en verdacht worden van misdrijven, verschijnen voor het gerecht. Het proces vloeit rechtstreeks voort uit dat van Adolf Eichmann in Jeruzalem, in 1961. Tijdens de 183 zittingen worden 360 getuigen gehoord waaronder 211 overlevenden van Auschwitz (185 mannen en 26 vrouwen). 150 journalisten van over de hele wereld zijn aanwezig. Het proces is opmerkelijk om verschillende redenen, niet alleen omwille van de duur ervan en de hoeveelheid aan informatie die het oplevert maar ook omdat Duitsers hier andere Duitsers veroordelen. Men kan niet genoeg onderstrepen hoe belangrijk het is criminelen te veroordelen in hun land van herkomst. De impact op de Duitse samenleving valt niet te onderschatten: Peter Weiss brengt het toneelstuk *Die Ermittlung* (Het Onderzoek) terwijl het proces nog aan de gang is.

Helmut Heißenbüttel
– rond 1968.

Begin februari 1964: ontmoeting tussen Jean Améry en Helmut Heißenbüttel (producer van het radioprogramma *Radio-Essay* op de *Süddeutsche Rundfunk* in Stuttgart) tijdens een lezing in het Brusselse Goethe-instituut. ‘De sleutelfiguur in mijn ganse literaire carrière was Helmut Heißenbüttel, een Duits schrijver voor wie ik een buitengewone bewondering koester, zowel op menselijk als op literair vlak, en met wie ik een hechte vriendschappelijke band heb opgebouwd’ (televisie-interview, 1978).

Zijn eerste lezing ‘Aan de grenzen van de geest’ wordt uitgezonden in Stuttgart op 19 oktober 1964. Er volgen nog vier essays over het leven na Auschwitz: ‘Folteren’, ‘Ballingschap’, ‘De relatie met de Duitsers’ en ‘Over de noodzaak en de onmogelijkheid Jood te zijn’. Alle vier worden ze geproduceerd door Heißenbüttel, net als de meeste van zijn latere essays en fictiewerk. Horst Krüger van de *Südwestfunk* vraagt hem om samen te werken aan de uitzending *Kulturelles Wort*; hij zal ook nog te horen zijn op de *Westdeutsche Rundfunk* in Keulen en op de *Bayrische Rundfunk* in München.

Jean Améry
en Erich Fried – 1976.

Jean Améry
en Hans Paeschke
– 1968.

Zijn lezingen verschijnen achteraf in kranten, tijdschriften en/of in boekvorm.

Midden 1965: Jean Améry kan voor het eerst werken als onafhankelijk schrijver. Begin van zijn 13 jaar durende samenwerking met Hans Paeschke en ook met *Merkur*. Eerste publicatie van *Folteren*. Tot in 1978 zullen 60 essays, boekbesprekingen, filmrecensies en commentaren in *Merkur* verschijnen. In 1966 geeft Szczesny zijn eerste essaybundel *Schuld en boete voorbij* uit, die aanvankelijk werd aangekondigd onder de titel *Wrok* met als ondertitel: ‘Essay om het onoverkomelijke te overkomen’.

Het essay over folteren blijft niet onopgemerkt. Adorno vermeldt het tijdens zijn lezingen over ‘Metafysica en dood na Auschwitz’ en Ingeborg Bachmann verwijst ernaar in haar bundel *Drei Wege zum See* (*Drie wegen naar het meer*). Volgens Alfred Andersch is *Schuld en boete voorbij* ‘één van de meest essentiële werken van onze tijd’, een ‘wezenlijk ijkpunt voor het denken in de toekomst, willen we niet vervallen in eindeloos geklets’.

Jean Améry is intussen een gerenommeerd intellectueel en ‘lieveling’ van de media. Hij neemt deel aan grote maatschappelijke debatten. Israël: antizionisme of antisemitisme? Geweld en contrageweld (over Frantz Fanon en diens invloed op zijn eigen denken). Hij verklaart zich aanvankelijk solidair met hen maar uit later scherpe kritiek op de studentenbeweging in Duitsland, op de Baader-Meinhofgroep en, in Frankrijk, op Cohn-Bendit.

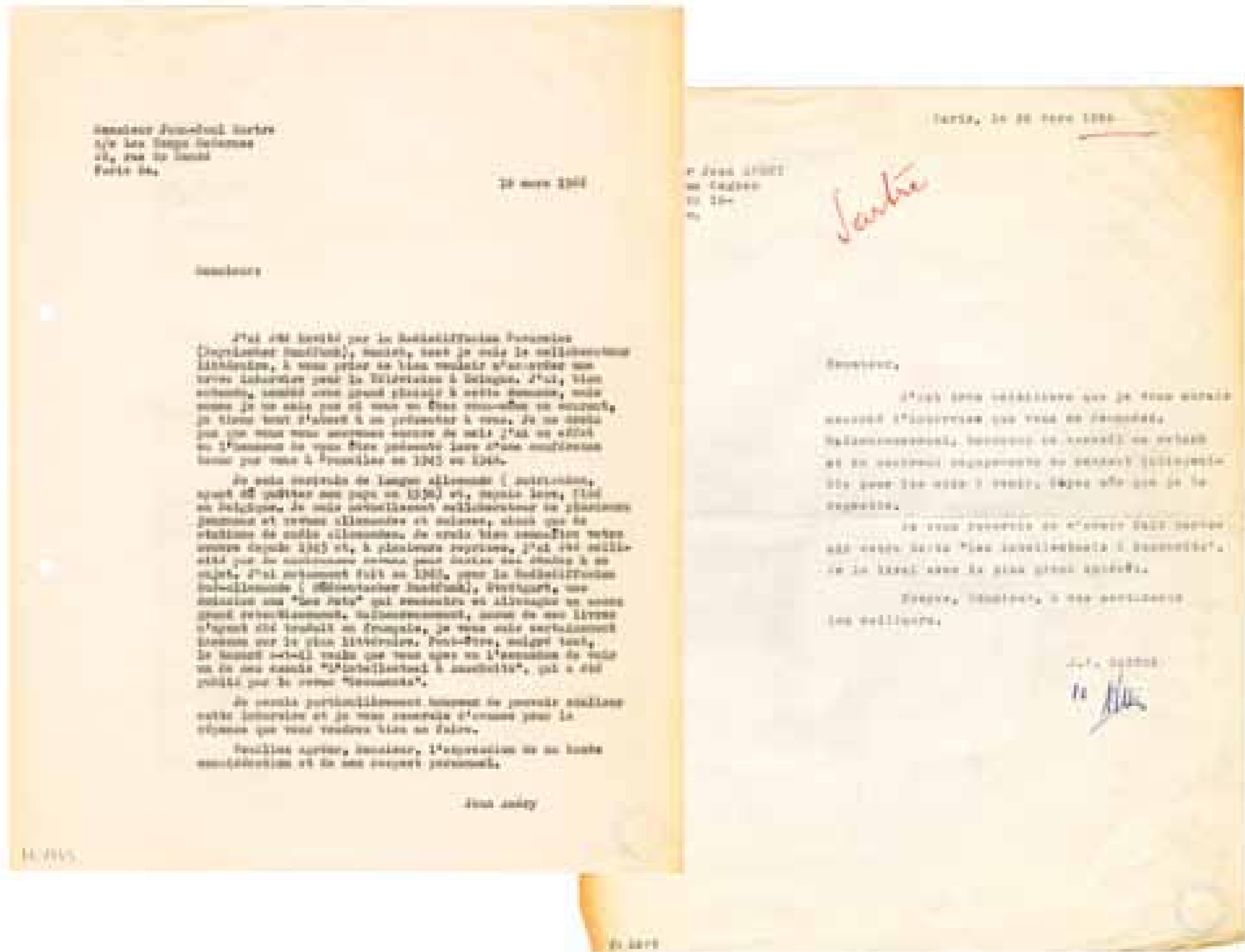
Intellectuelen onder elkaar

JEAN AMÉRY EN PRIMO LEVI

Hans Mayer hoort dat Primo Levi ook in Monowitz heeft gezeten. Een gemeenschappelijke vriendin, Hety Schmitt-Maas, woordvoerster van het Ministerie van Cultuur van Hessen, tracht een ontmoeting te regelen in 1969 maar slaagt daar niet in. Ze probeert eveneens Jean Améry en Hermann Langbein met elkaar in contact te brengen. Beide pogingen mislukken. Primo Levi is het niet eens met Améry's stellingen in *Schuld en boete voorbij*. In een recensie noemt

hij het boek 'ontologisch geklets'. Levi is dan weer gekwetst wanneer Améry hem afschildert als de grote 'vergever' omdat hij tracht de Duitsers te 'begrijpen'. Het meningsverschil verloopt via een tussenpersoon: Hety Schmitt-Maas stuurt de brieven door die ze van elk van de tegenstanders krijgt. De discussie verzuurt uiteindelijk wanneer Primo Levi na Jean Améry's zelfmoord het hoofdstuk 'De intellectueel van Auschwitz' toevoegt aan zijn essay *De verdronkenen en de geredden*. In deze erg complexe tekst distantieert hij zich van de wrok die Améry steeds heeft gekoesterd

en verwerpt hij diens goedkeuring van contrageweld als antwoord op het geweld dat hij in het kamp moest doorstaan. In de loop der jaren wijzigt Primo Levi echter zijn standpunt met betrekking tot Améry: zijn vooroordelen van in het begin maken geleidelijk plaats voor waardering en bedachtzame bewondering. Hij schrijft Améry's in memoriam en probeert zijn werken te laten vertalen en publiceren bij Einaudi, zijn eigen uitgever. In zijn laatste bundel zoekt hij opnieuw toenadering, al was het maar door zijn keuze voor het essay, het geliefde genre van Améry.

Brief van Jean Améry aan Jean-Paul Sartre, en diens antwoord.

JEAN AMÉRY EN JEAN-PAUL SARTRE

In 1945 leest Jean Améry *De Walging en Met gesloten deuren*. Maar het is *Over het existentialisme* dat zijn denken sterk zal beïnvloeden. 'Meer nog dan ons te leren denken, heeft hij ons leren leven'. Net als voor de meester zijn voor de leerling leven en filosofie, vrijheid en authenticiteit intrinsiek met elkaar verbonden. De grondgedachte van Sartre, namelijk dat de existentie voorafgaat aan de essentie, valt volgens Améry uiteen

JEAN AMÉRY
EN INGEBORG BACHMANN

Jean Améry en Ingeborg Bachmann hebben elkaar nooit werkelijk ontmoet: de ontmoeting verliep uitsluitend via hun teksten. Ingeborg Bachmann brengt hulde aan Améry in *Drie wegen naar het meer*, haar mooiste verhaal. Dit weet de vertelster te zeggen over het hoofdpersonage Elisabeth:

‘Bij toeval las ze het essay ‘Folteren’. Het was geschreven door een man die een Franse naam had maar eigenlijk een Oostenrijker was en in België verbleef [...]. Ze wilde deze man schrijven, maar ze wist niet wat te zeggen, evenmin wist ze waarom ze hem iets wilde zeggen, want het had hem duidelijk jaren tijd gekost om door te dringen tot deze vreselijke gebeurtenissen, [...] in de vernietiging van de geest trachtte deze man te ontdekken wat hem was overkomen en te begrijpen hoe een mens zichzelf had weten te veranderen en verder had kunnen leven, volledig gebroken.’

in drie grote lijnen: ‘De mens is wat hij van zichzelf maakt. De mens is vrij. De mens is maatschappelijk betrokken’, recapituleert hij in *Het moderne Westen*. Op de illusie volgt de desillusie: waar de afstand tussen Améry en Sartre groeit in *Lefeu of de afbraak*, is die in *Charles Bovary* onoverbrugbaar geworden. In 1968 bestaat er bij Améry geen twijfel over het engagement van Sartre. Later, in zijn boek over Flaubert van 1978, verwijt

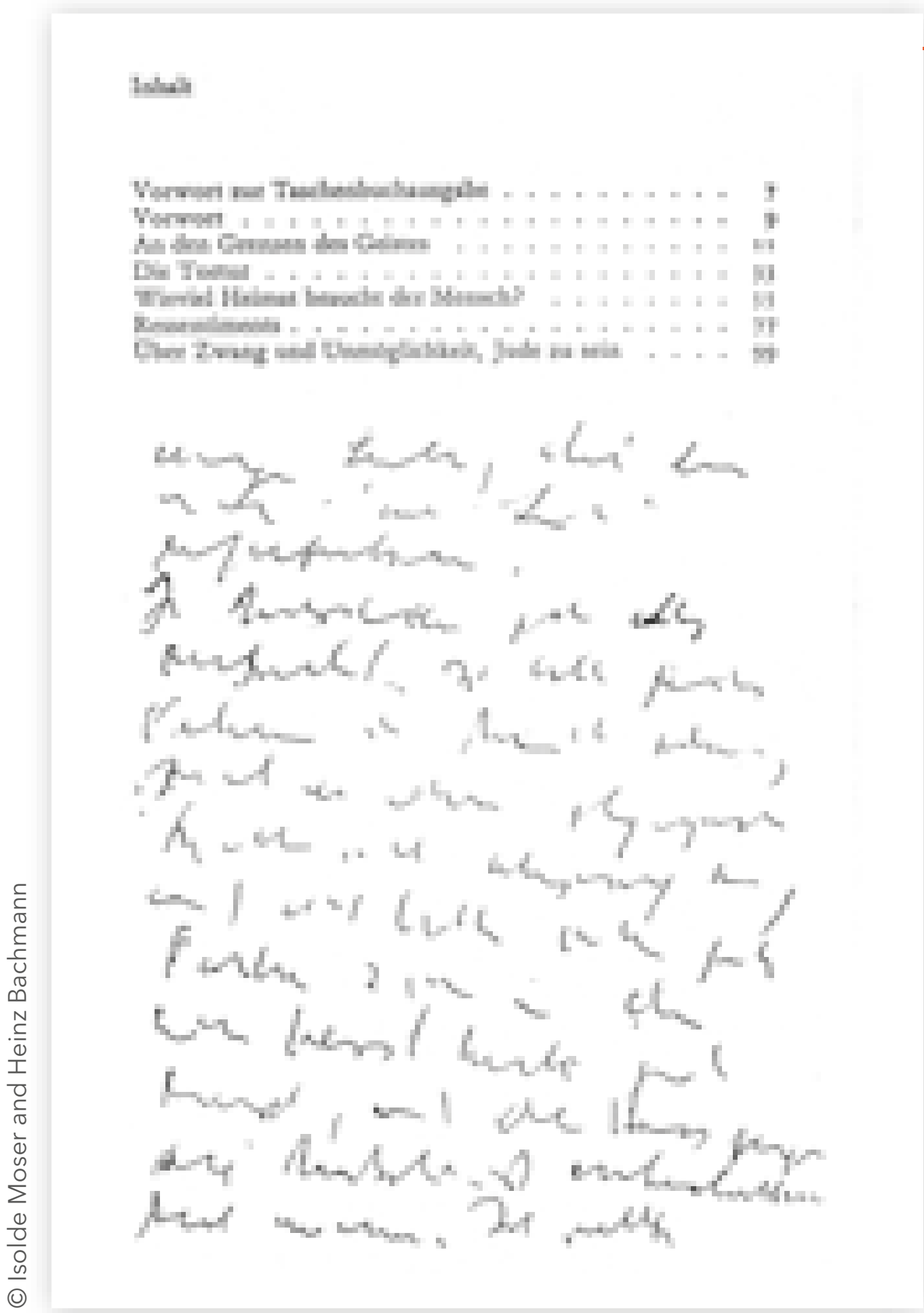
In plaats van hem een brief te sturen, schrijft Ingeborg Bachmann dit verhaal. Jean Améry brengt op zijn beurt hulde aan Bachmann in zijn uiterst positieve recensie van haar bundel en neemt haar verdediging op tegen de banbliksems van de pers. Niet veel later, na Bachmanns dood, schrijft hij een ontroerend in memoriam, getiteld *Aan het graf van een vriendin die ik nooit heb gekend* (*Am Grabe einer ungekannten Freundin*, 1973).

hij de meester zijn rol als intellectueel te verloochenen door partij te kiezen voor de estheet en burgerlijk schrijver Flaubert; met zijn enthousiasme voor maoïstische leuzen zou Sartre bovendien zijn maatschappelijk engagement verzaken. **‘Wat een droevig schouwspel’**, schrijft Jean Améry, ‘kijk nu toch naar deze man, die ideeën omarmt van radicale revolutie die niemand nog kan rechtvaardigen’. Jean Améry zelf legitimeert niet

langer het politieke ‘contrageweld’ in een democratie: ‘Wie uitgaat van theorieën over revolutionair geweld [...] op plaatsen en in maatschappelijke contexten waarbinnen dat geweld te rechtvaardigen viel of nog steeds te rechtvaardigen valt, en die theorieën dan toepast op een goed werkende democratie, maakt zich schuldig aan terrorisme’, schrijft hij in *Verder leven*.

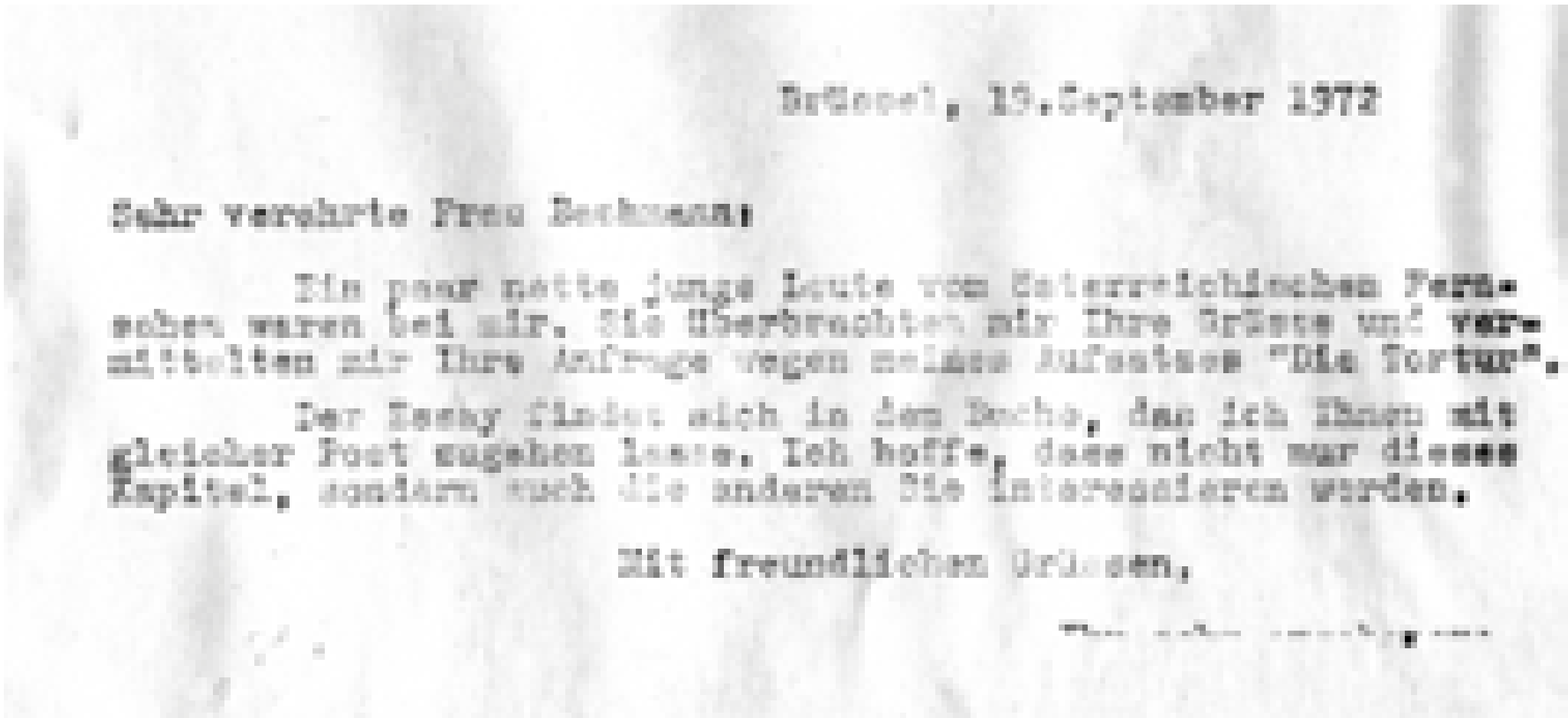
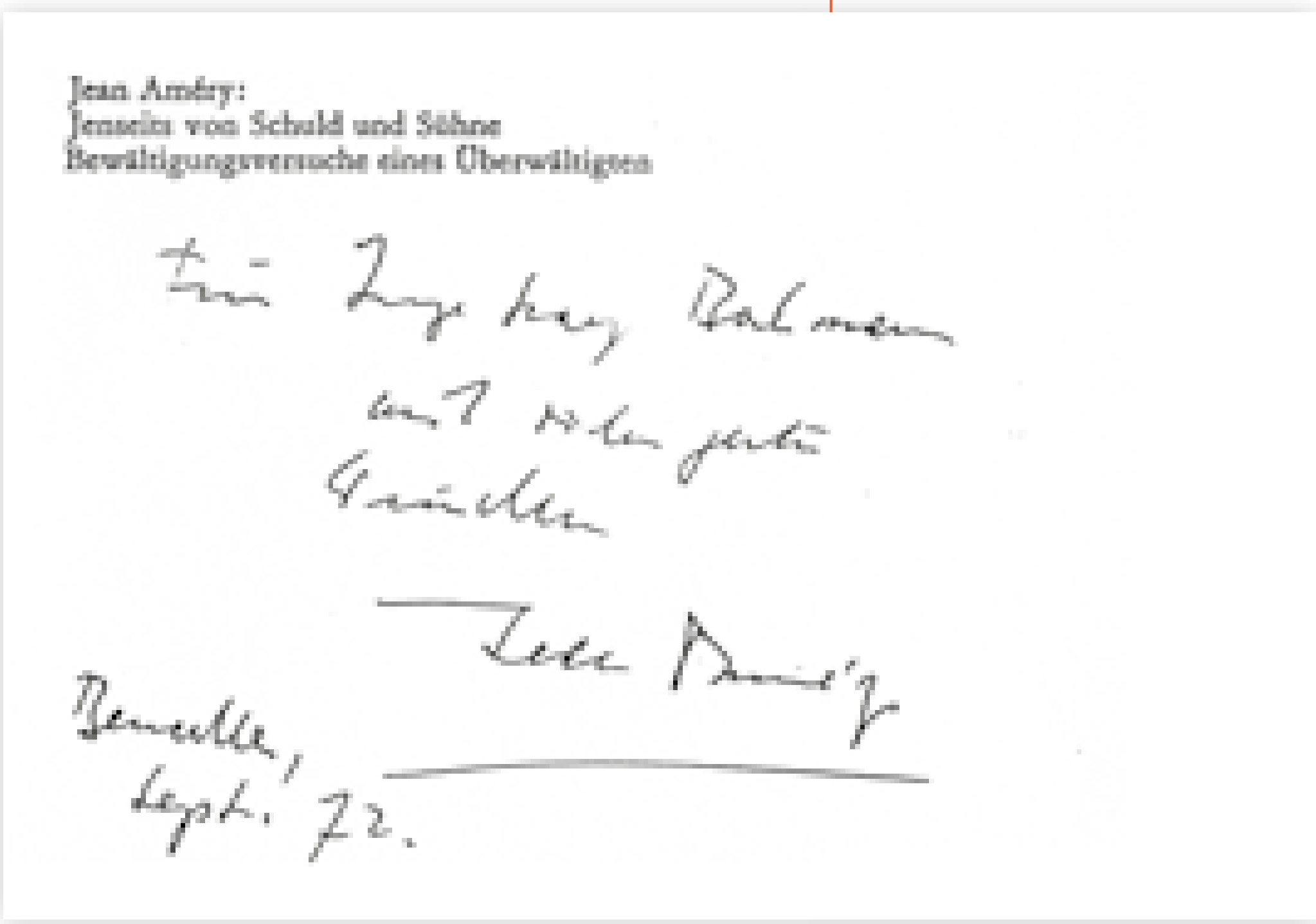
(Onleesbare) tekst die Ingeborg Bachmann schreef binnenin de omslag van *Schuld en boete* voorbij.

Opdracht van Jean Améry aan Ingeborg Bachmann.

© Isolde Moser and Heinz Bachmann

© Archives Maria Améry - Marbach Literaturarchiv

© Archives Maria Améry - Marbach Literaturarchiv

Brief van Jean Améry aan Ingeborg Bachmann.

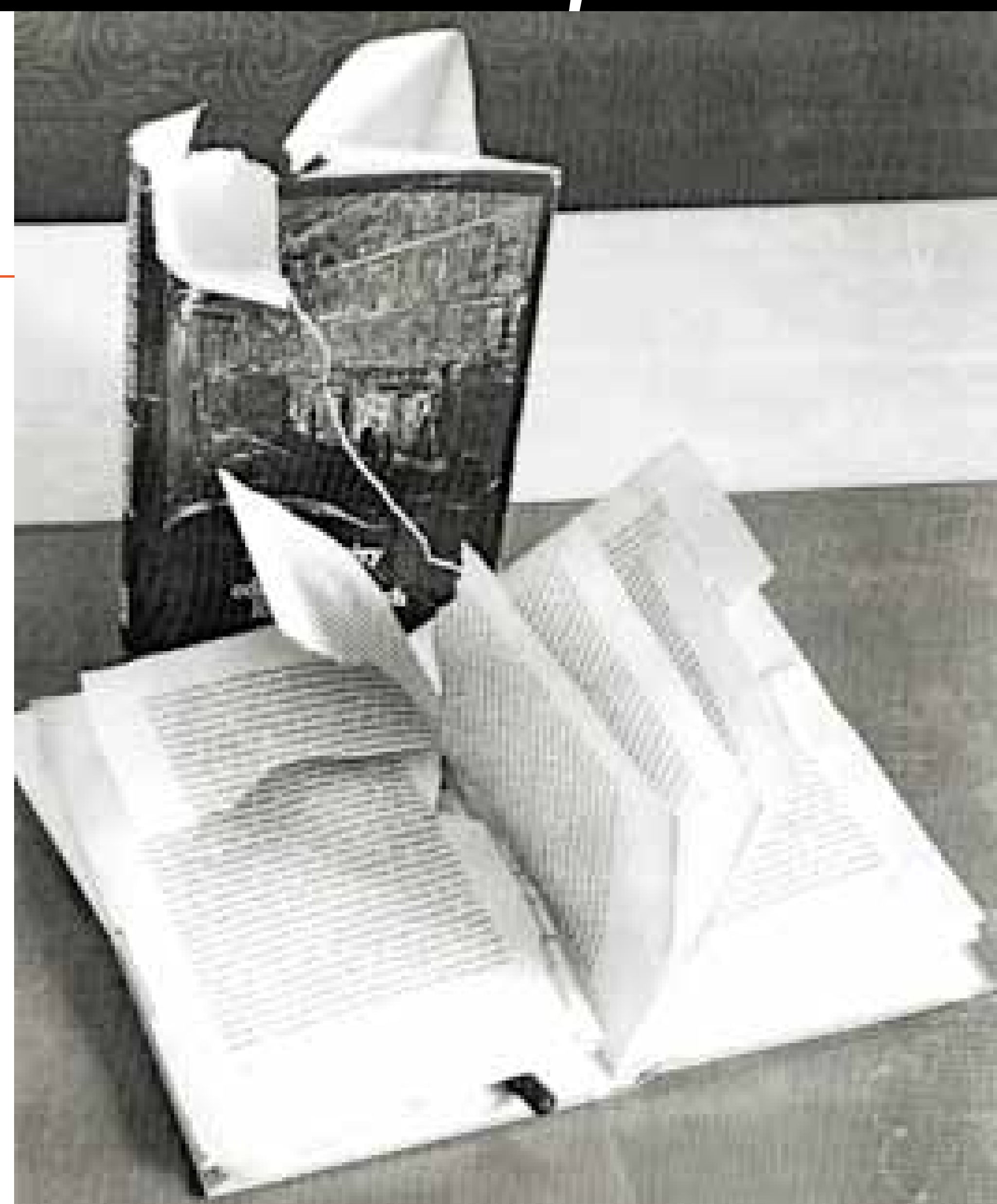
Jean Améry: werk en receptie

© Archives Maria Améry - Marbach Literaturarchiv

Michael Klett, indertijd directeur van de uitgeverij van Jean Améry.

Lefeu of de afbraak, verscheurd door Jean Améry na negatieve recensies in Duitsland.

© Archives Klett Cotta

1935-2007 / De Schipbreukelingen.

1966 / Schuld en boete voorbij.

1968 / Over ouder worden. Revolte en berusting. Uitgegeven bij Klett-Cotta dat in samenwerking met lector Hubert Arbogast ook zijn volgende boeken zal uitgeven. Améry vergelijkt de ouderdom met een 'ongeneeslijke ziekte'. Hij maakt een antropologische studie van het fysieke, maatschappelijke en culturele verouderingsproces. De ouder wordende mens wordt beschouwd in zijn verhouding tot de tijd, tot het eigen lichaam, de maatschappij, de cultuur en de dood. Het werk wordt bijzonder goed ontvangen, en bewierookt door de *Frankfurter Allgemeine Zeitung* (Karl Korn) en *Die Zeit* (Horst Krüger).

1971 / Rondzwervingen. Na *Schuld en boete voorbij* en *Over ouder worden* is dit werk voor Améry het derde deel van zijn 'autobiografische roman-essay'. Hij onderwerpt zichzelf aan een intellectueel onderzoek over vier decennia heen: dat van 'het prefascistische irrationalisme van het Interbellum, het neopositivisme net voor de oorlog, het existentialisme na 1945, de neomarxistische golf' en 'de structuralistische

nauwkeurigheid'. Met een kritische blik kijkt Jean Améry terug op zijn maatschappelijke opvoeding in Bad Ischl en in Wenen, op zijn kennismaking met het existentialisme et zijn moeilijke relatie met Duitsland. De jaren die hij doorbracht in de kampen laat hij buiten beschouwing.

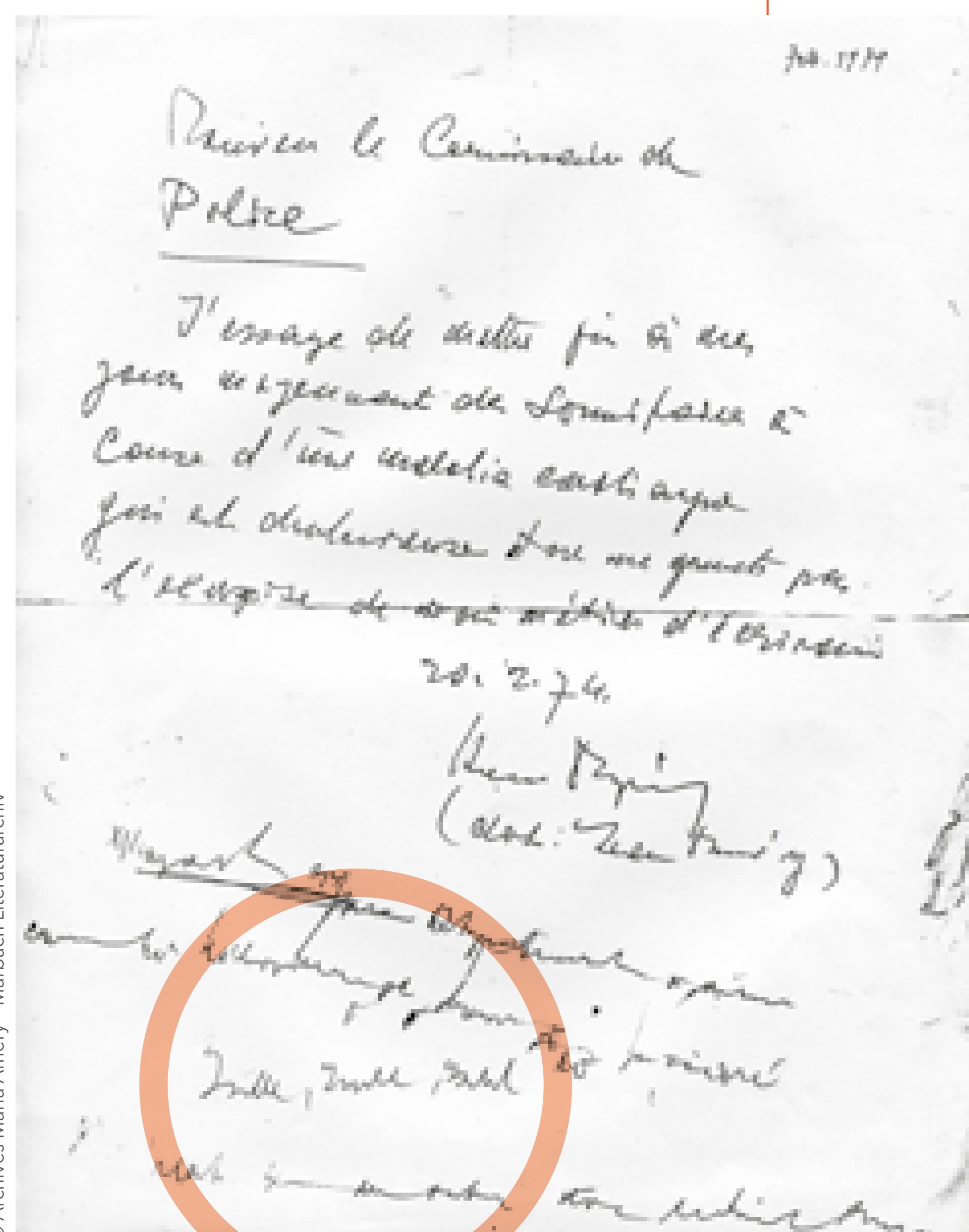
1971 / Tegenstellingen. Eerste bundel essays: culturele kritiek en politieke teksten.

1974 / Lefeu of de afbraak. Jean Améry keert terug naar de literatuur. Hij wil het verhaal 'vertellen' van de schilder Erich Schmid - tegelijkertijd zijn alter ego - en van de verdrongen dood van diens ouders, die werden vermoord door de nazi's. Daarnaast bevat de roman een studie van de filosofische taal en een politieke kritiek van de herinneringscultuur in de jaren 70 in Duitsland. In feite vormt de tekst een reflectie op het Joods-zijn en het overleven, waarin Jean Améry besluit dat hij het overleven niet kan overleven. In de *FAZ* wordt het boek met de grond gelijk gemaakt, op de *Frankfurter Rundschau* daarentegen wordt het de hemel in geprezen. Jean Améry verscheurt zijn exemplaar.

1974 / Poging tot zelfmoord.

'Ik herinner me glashelder de dag dat ik uit mijn coma ontwaakte, die blijkbaar dertig uur had geduurd'.

Aantekening bestemd voor de politie van Brussel waarin hij zijn zelfdoding bekendmaakt.

© Archives Maria Améry - Marbach Literaturarchiv

17 november 1974 / Tijdens *Internationaler Frühschoppen* wordt Jean Améry gevraagd of hij de opgesloten Baader-Meinhofleden steunt in hun hungerstaking, die ze begonnen om te protesteren tegen hun behandeling in de gevangenis. Na lang twijfelen spreekt Améry zijn steun uit. Hij benadrukt dat hij hun terroristische acties veroordeelt, maar dat hij hun recht erkent om te protesteren tegen hun behandeling. Er wordt een onderzoek geopend tegen Améry dat uiteindelijk zonder gevolg zal worden geklasseerd.

6 oktober 1975 / Hij schrijft een **persoonlijke brief aan Albert Speer** na de publicatie van diens memoires: 'uit menselijk fatsoen' zou hij beter zwijgen.

Eind maart 1976 / Hij toert door **Israël met een reeks lezingen**. 'Israël heeft een nieuw beeld van de Jood gecreëerd, ten goede of ten slechte; de Joden zijn nu bevrijd van het beeld dat de antisemit hen heeft opgedrongen sinds hun emancipatie. Kort gezegd: Het bestaan van Israël heeft een gevoel van eigenwaarde teruggegeven aan de Joden, ook aan diegenen die niets te maken hebben met dit land, met de Joodse cultuur of de Joodse religie' (Brief van 24 juni 1967).

1976 / *De hand aan zichzelf slaan. Over de gekozen dood*. Voor Jean Améry is dit boek een rechtstreeks vervolg op zijn essay *Over ouder worden*. De tekst overstijgt 'het domein van de psychologie en de sociologie'. Het is het eindpunt van een 'lang leven', dat steeds 'verstrengeld is geweest met de dood in het algemeen en met zelfdoding in het bijzonder'. Zonder zelfdoding te willen verheerlijken, pleit hij voor het legitimeren ervan: het zou een onvervreemdbaar recht moeten zijn voor ieder mens. De geestesgesteldheid van een man die zelfmoord wil plegen is 'absurd en paradoxaal', en de tekst getuigt dan ook van deze 'onoplosbare paradox'. Het boek wordt de Werther van de jaren 70 genoemd en is een bestseller.

1978 / Met *Charles Bovary, plattelandsdokter. Portret van een eenvoudig man* profileert Améry zich weer als fictieschrijver. Hij neemt de verdediging op van Charles, die omwille van zijn beperkt geestesvermogen een mikpunt van spot is en door Flaubert wordt voorgesteld als een potsierlijke dwaas. Améry gelooft dat Charles precies de waarden van vrijheid, gelijkheid en broederschap belichaamt, de wezenlijke pijlers van het Franse burgerschap. Net als Charles die zijn tegenstanders voor het gerecht daagt, zo roept Améry Flaubert ter verantwoording, en onrechtstreeks ook Sartre die achter Flaubert staat, omdat die het heeft gewaagd de idealen van de revolutie te minachten. De roman zorgt voor heel wat controverse na Améry's zelfmoord in oktober 1978.

1978-2003 / *Afspraak in Oudenaarde*. Project voor een (onafgewerkt) kortverhaal waarin de

literaire personages de substantie moesten krijgen van 'echte' personages. Of ze nu uit de romans van Proust, Flaubert, Joyce, Musil of Thomas Mann kwamen - 'ze symboliseren allemaal de droom en het leven'.

1980 / *Plaatsen*. Met een nawoord van Manfred Francke; essay over de plaatsen die hun sporen hebben nagelaten in het leven van Jean Améry.

1981 / *Boeken uit de jeugd van onze eeuw* met een voorwoord van Gisela Lindemann.

1982 / *Verder leven - maar hoe?* bundelt zijn essays tussen 1968 en 1978.

1985 / *Het integrale humanisme. Tussen filosofie en literatuur. Studies en opmerkingen van een lezer 1966-1978*. Met een voorwoord door Helmut Heißenbüttel.

1994 / *Cinéma. Over film*.

Het stadhuis van Oudenaarde.

Prijzen en onderscheidingen

Jean Améry is een gegeerd spreker en wordt regelmatig uitgenodigd voor debatten. Hij is een morele autoriteit voor de liberale burgerlijke middenklasse, daarvan getuigen de vele hommages en onderscheidingen die hij in ontvangst mocht nemen. Elf dagen voor zijn zelfdoding vraagt men hem nog op de NDR (*Norddeutscher Rundfunk*) in debat te gaan met Martin Walser over de Duitse schuld. Hij is verbolgen over het verloop van de discussie en weigert verder mee te werken. Hij verantwoordt zijn beslissing als volgt: 'Kennelijk ben ik overbodig; maar ik laat het niet aan mijn hart komen. Ik vraag me alleen af of het geen vergissing van het lot is geweest toen ik in 1945, ik was nog vrij jong, niet besliste om Frans schrijver te worden.'

Maria en Jean Améry voor hun appartement in de Coghenlaan 56 in Ukkel (Brussel).

Op de boekenbeurs van Frankfurt met links Gerhard Szczesny (zijn eerste uitgever) en rechts Karlheinz Deschner.

ONDERSCHIEDINGEN VAN JEAN AMÉRY

1970 / Erelid van de Kunstacademie van Berlijn.

Deutscher Kritikerpreis, prijs van de Duitse literaire critici

Lid van de Duitse schrijversbond

1970 / Lid van de Duitse PEN-club
Grote prijs Literatuur van de Beierse Academie voor Schone Kunsten

1972 / Grootkruis van Verdienste uitgereikt door de president van de Bondsrepubliek Duitsland, Gustav Heinemann

Juli 1976 / Erelid van de Oostenrijkse PEN-club

Mei 1977 / Neemt de prijs voor journalistiek van de stad Wenen in ontvangst

16 mei 1977 / Lessingprijs van de vrije Hanzestad Hamburg

Lente 1978 / Verkozen tot corresponderend lid van de Duitse Academie voor taal en literatuur in Darmstadt

Elias Canetti, Rudolf Hartung en Jean Améry, van links naar rechts.

Maria en Jean Améry.

Zelfmoord. Waarom? Waar? Hoe?

© Archives Maria Améry - Marbach Literaturarchiv

**Hotel
Österreichischer Hof**
(nu Hotel Sacher)
in Salzburg.

'De mens wikt, een veelheid aan redenen beschikt'. 'Overleven betekende: niet opgeven', zo schrijft hij in *Lefeu*. In werkelijkheid pleegt hij zelfmoord om verschillende redenen: psychische, fysieke en morele.

1 / Hij is zwaar teleurgesteld in de receptie van zijn fictioneel werk. Hij had naam willen maken als schrijver, maar de critici erkennen hem enkel als essayist.

2 / Politiek gezien is hij staatloos, en dat valt hem zwaar. Noch de Franse linkerkzijde, noch de Duitse erkennen hem als getuige van Auschwitz.

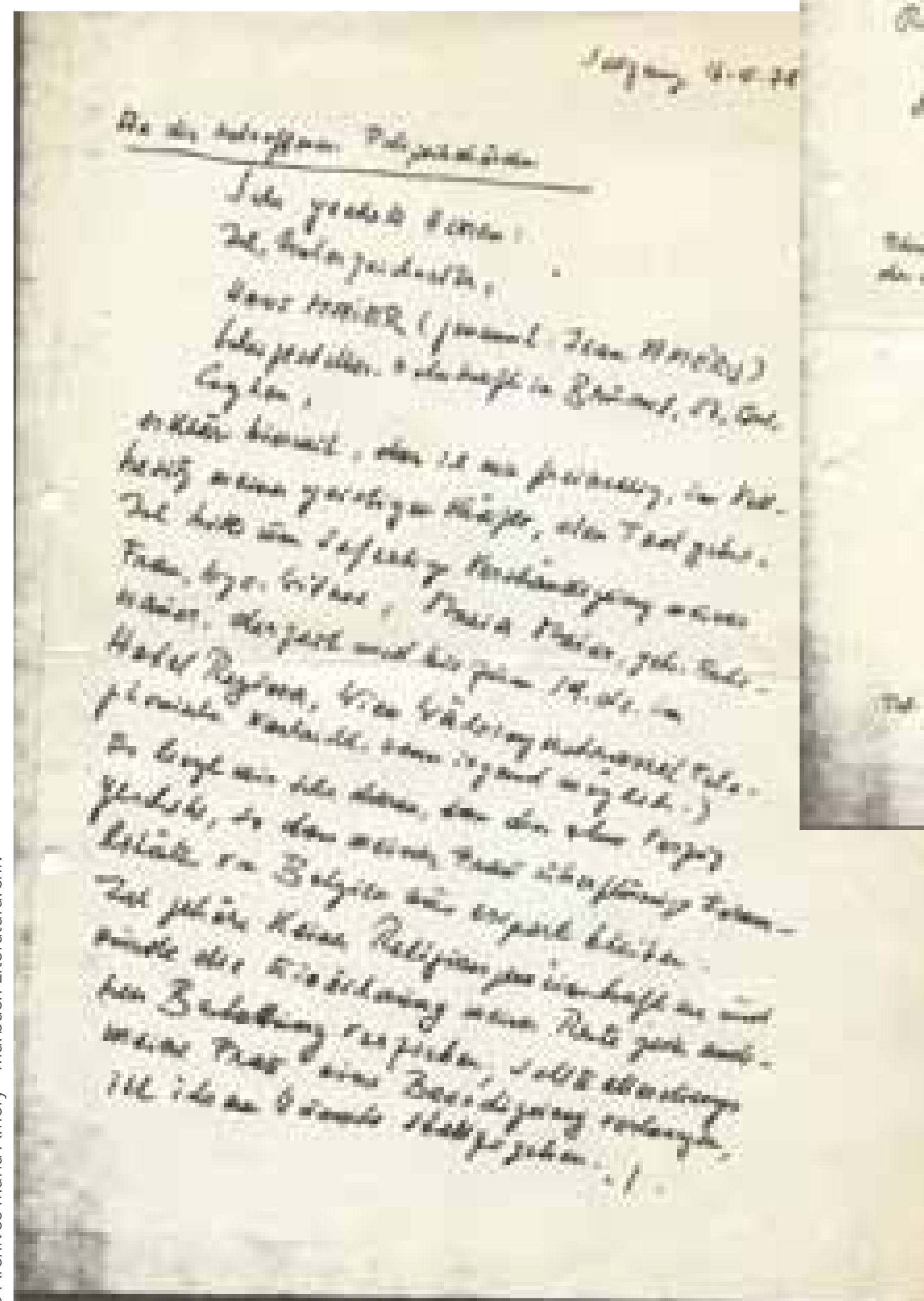
3 / Zijn fysieke toestand gaat er gestaag op achteruit, hij lijdt aan chronische hartproblemen.

4 / Dan is er nog zijn liefdesleven: sinds 1968 leeft Jean Améry in een driehoeksverhouding. Zijn relatie met de Amerikaanse germaniste Mary Cox Kitaj weegt op zijn huwelijk met Maria.

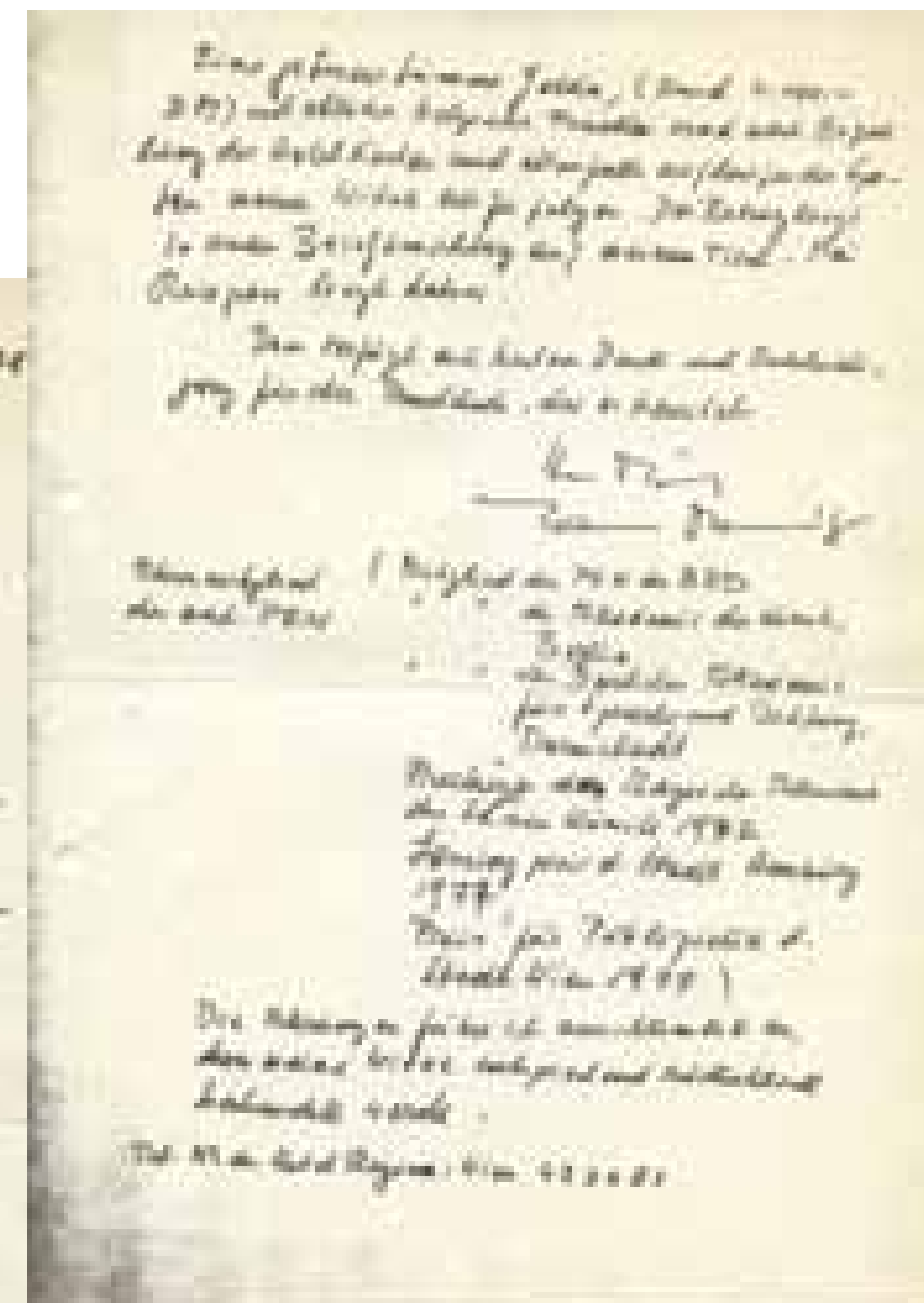
Mary Cox Kitaj.

© Archives Maria Améry - Marbach Literaturarchiv

© Archives Maria Améry - Marbach Literaturarchiv

Zelfmoordbrief die werd teruggevonden in zijn hotelkamer - 16 oktober 1978.

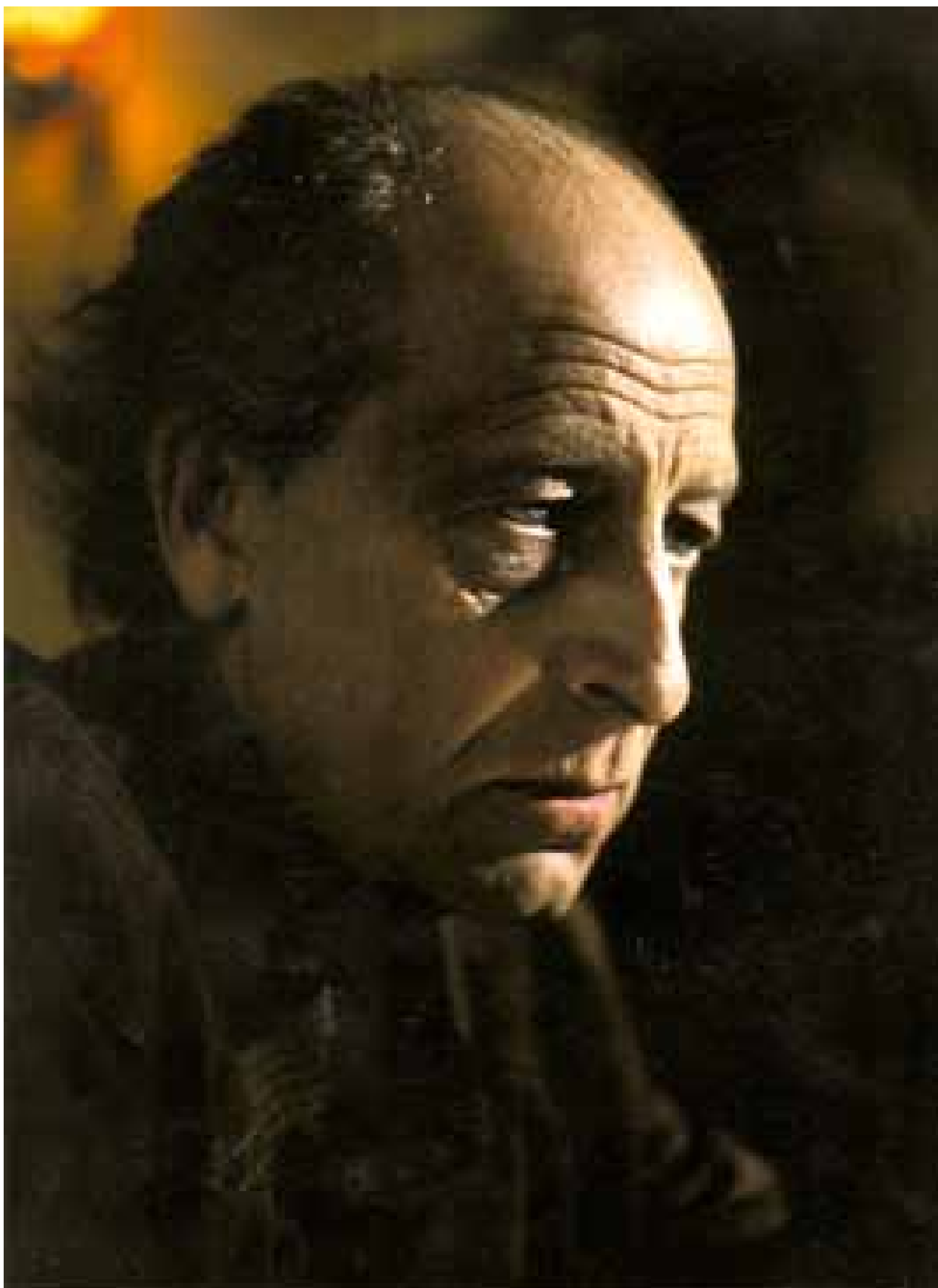
DE ZELFMOORDBRIEF

In zijn brief aan de politie maakt Jean Améry zijn zelfmoord bekend. Hij verklaart: 'het is vrijwillig en in het volle bezit van mijn geestelijke vermogens dat ik mijzelf het leven ontnem'. Hij vraagt om onmiddellijk '[zijn] vrouw, of beter [zijn] weduwe' op de hoogte te stellen. Zij verblijft immers tot 19 oktober in hotel Regina in Wenen en hoeft zo geen formaliteiten vanuit België af te handelen. Op de tafel, zo schrijft hij verder, ligt een enveloppe met een som geld bedoeld om de hotelrekening en 'andere kosten' te betalen, en waarvan de overschot overhandigd dient te worden aan zijn echtgenote.

Aan het eind van zijn brief somt Améry de verschillende prijzen op die hem zijn toegekend en de prestigieuze instellingen waarvan hij lid is, enkel en alleen opdat '[zijn] weduwe met het nodige respect behandeld zou worden'.

5 / Wanneer hij hoort dat de kritiek op zijn boek *Charles Bovary* 'gematigd' zal zijn, onderbreekt hij een twee weken durende lezingenreeks in Marburg en installeert zich in 'Der Österreichische Hof', een luxehotel in Salzburg. Hij treft alle voorbereidingen, schrijft verschillende brieven: aan de directie van het hotel, aan de politie, aan zijn lector bij de uitgeverij en aan zijn vrouw Maria. Daarna slijkt hij een massale hoeveelheid slaappillen. **Hij krijgt een eregraf op de centrale begraafplaats van Wenen (poort 2, afdeling 40).**

Zijn nalatenschap

Jean Améry in 1976.

Journalist Jürg Altwegg roemt Jean Améry terecht als een 'klassiek schrijver voor de toekomst'. Hij is een klassiek schrijver omdat zijn existentiële overpeinzingen over geboorteland en ballingschap, geest en lichaam, over zelfdoding en het 'Joodse karakter van de ramp' mee aan de grondslag liggen van het huidige discours over Auschwitz. En hij zal in de toekomst nog gelezen worden, niet alleen omdat hij vooruitliep op *zijn* tijd, maar ook op de onze, zowel op ethisch als esthetisch vlak. In *Lefeu of de afbraak* creëert hij een taal die niet over Auschwitz spreekt, maar die op zichzelf de paradox van Auschwitz belichaamt. 'Belichamen' mag hier letterlijk opgevat worden: de herinnering die hij in zijn werk tracht te verwoorden is immers een lichamelijke herinnering. In het denken van Améry is het lichaam niet verbonden met de driften maar met de rede, met datgene wat toetsbaar is.

Herdenkingsvignet op een uitgave van zijn werken in leer.

Hoe ziet de spirituele erfenis van Améry er dan uit? We onthouden zijn precieze formuleringen, zijn oprechte bespiegelingen, zijn zintuiglijke denken dat steeds verbonden is met de *ervaring*. Zijn eindeloze herzieningen, zijn radicale liberale ideeën die hij voortdurend herdefinieerde, zijn pleidooi voor een eeuwig wantrouwen in zichzelf. Alleen al deze ingesteldheid maakt van hem een groot denker van de 20e en 21e eeuw. Dat is ook het beeld dat van hem bewaard is gebleven in de literatuur: Alfred Andersch brengt een hommage aan hem in zijn roman *Efraïm*, Ingeborg Bachmann in *Drie wegen naar het meer*. W.G. Sebald houdt zijn herinnering en zijn werk levendig in *Austerlitz*. Imre Kertész, die hem een 'Heilige van de Holocaust' noemt, vindt in Améry inspiratie voor zijn roman *Liquidatie*.

Grafsteen van Jean Améry op de centrale begraafplaats van Wenen.

Günter Kunert, Hubert Arbogast en Maria Leitner tijdens de ceremonie voor de overhandiging van de Prijs Jean Améry in 1988.